

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Εγκληματολογικές και Ποινικές Προσεγγίσεις της Διαφθοράς
του Οικονομικού και Οργανωμένου Εγκλήματος

Διπλωματική Εργασία

«Κρατικό εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα. Υπόθεση Siemens.

Αίτια, διαστάσεις, ποινικές συνέπειες και ιδιαιτερότητες.

Ολυμπία Σπανού

Επιβλέπουσα καθηγήτρια Σοφία Βιδάλη

Διπλωματική Εργασία

Ολυμπία Σπανού «Κρατικό εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα.
Υπόθεση Siemens. Αίτια, διαστάσεις, ποινικές συνέπειες και
ιδιαιτερότητες»

Πάτρα, Ιανουάριος 2025

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσης τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση,

πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Κρατικό εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα. Υπόθεση Siemens.
Αίτια, διαστάσεις, ποινικές συνέπειες και ιδιαιτερότητες.

Ολυμπία Σπανού

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Σοφία Βιδάλη

Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Χρήστος Κουρουτζάς

Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Πάτρα, Ιανουάριος 2025

Διπλωματική Εργασία

Αφιερωμένη στην οικογένειά μου
που με στηρίζει σε κάθε μου μαθησιακή και επαγγελματική προσπάθεια.

Περίληψη

Ο όρος κρατικό εταιρικό έγκλημα χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα έγκλημα που είναι προϊόν δράσης δημόσιων και ιδιωτικών οργανισμών με στόχο το προσωπικό τους συμφέρον που επιτυγχάνεται με την κατάχρηση εξουσίας. Το έγκλημα αυτό μπορεί να τελεστεί τόσο εγχώρια όσο και διεθνώς και οδηγεί στην παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην κατάλυση της οργάνωσης του κράτους και της ισχύς του. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα οδηγεί στην αποσάθρωση του κράτους δικαίου, την καταστολή των δημοκρατικών αξιών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενώ συχνά παραμένει στην αφάνεια.

Η υπόθεση Siemens αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα κρατικού -εταιρικού εγκλήματος με στόχο τη νομή της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας από όλους τους εμπλεκόμενους. Το ελληνικό κράτος αφενός και η εταιρία Siemens αφετέρου, συνεργάστηκαν, προκαλώντας τεράστια βλάβη στην ελληνική κοινωνία και οικονομία. Η Siemens συστηματικά χρησιμοποιούσε πρακτικές δωροδοκίας σε διάφορες χώρες παγκοσμίως, εξυπηρετώντας τα οικονομικά της συμφέροντα και στηρίζοντας τις πολιτικές και οικονομικές επιδιώξεις των πολιτικών προσώπων και μελών του κρατικού μηχανισμού με τα οποία συνεργαζόταν. Κράτος και εταιρία δρούσαν συλλογικά βάση τυπικών και άτυπων κανόνων. Αν και σε άλλες χώρες επιβλήθηκαν άμεσα πρόστιμα και δόθηκαν αποζημιώσεις από τη Siemens, στην Ελλάδα υπήρξε τελικά μη καταδίκη των φυσικών προσώπων που εμπλέκονταν στην υπόθεση λόγω παραγραφής, επιστροφής των δεσμευμένων

περιουσιακών τους στοιχείων και αποφυγή συνεπειών στην Siemens
σαν νομικό πρόσωπο.

Λέξεις – Κλειδιά

Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, Siemens, συμβίωση νομιμότητας-
παρανομίας, ατιμωρησία.

Abstract

The term state-corporate crime is used to describe a crime that is the product of action by public and private organizations aimed at their personal interest achieved through the abuse of power. This crime can be committed both domestically and internationally and leads to the violation of human rights and the dismantling of the organization of the state and its power. State-corporate crime leads to the disintegration of the state of law, the suppression of democratic values and human rights while often remaining in obscurity.

The Siemens case is a typical example of state-corporate crime where all involved aimed at the possession of political and economic power. The Greek state on the one hand and the Siemens company on the other, collaborated, causing enormous damage to Greek society and economy. Siemens systematically used bribery practices in various countries worldwide, serving its financial interests and supporting the political and economic pursuits of politicians and members of the state apparatus with whom it collaborated. State and company acted collectively based on formal and informal rules. Although in other countries fines were immediately imposed and compensation was given by Siemens, in Greece there was ultimately no conviction of the individuals involved in the case due to statute of limitations, return of their frozen assets and avoidance of consequences for Siemens as a legal entity.

Keywords

State-corporate crime, Siemens, coexistence of legality-illegality,
impunity.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	5
Abstract.....	6
Κατάλογος Πινάκων.....	9
Συνοτομογραφίες&Ακρωνύμια.....	10
Κεφάλαιο 1°.....	11
Εισαγωγή.....	11
Κεφάλαιο 2°.....	16
Βιβλιογραφική Ανασκόπηση.....	16
2.1. Διαφθορά και οργανωμένο έγκλημα.....	16
2.2 Διαφθορά και έγκλημα λευκού κολλάρου.....	18
2.2.1 Διαφθορά και εταιρικό έγκλημα.....	20
2.2.2 Διαφθορά και εγκληματική οργάνωση.....	22
2.2.2.1 Εταιρικό έγκλημα.....	24
2.2.2.2 Κρατικό έγκλημα.....	26
2.3. Εταιρικό έγκλημα και κράτος.....	28
2.3.1. Κρατικό εταιρικό έγκλημα στην παγκόσμια οικονομία.....	31

2.4. Η συμβιωτική σχέση μεταξύ κρατών και εταιριών.....	33
2.5. Η υποβάθμιση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος.....	37
Κεφάλαιο 3 ^ο	39
Υπόθεση Siemens.....	39
3.1. Υπόθεση Siemens. Εταιρική πολιτική η διαφθορά.....	39
3.2. Οι έρευνες των δημοσίων αρχών στη Γερμανία.....	42
3.3. Έρευνες της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς (SEC) στις ΗΠΑ.....	43
3.4. Ενδοεταιρική έρευνα.....	43
3.5. Πρόστιμα σε ΗΠΑ και Γερμανία.....	45
3.6 Υπόθεση Siemens στην Ελλάδα.....	48
3.7. Η τυπολογία του κρατικού εταιρικού εγκλήματος της Siemens.....	53
Κεφάλαιο 4 ^ο	55
Συμπεράσματα.....	55
Βιβλιογραφία.....	63
Ελληνόγλωσση.....	63
Ξενόγλωσση.....	65

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1

Πρόστιμα στη Siemens στη Γερμανία

Πίνακας 2

Πρόστιμα στη Siemens στις ΗΠΑ

Πίνακας 3

Οι πορισματικές αναφορές της Εξεταστικής Επιτροπής για την υπόθεση
Siemens

Πίνακας 4

Πρόστιμα στη Siemens στην Ελλάδα κατόπιν συμβιβασμού

Συντομογραφίες&Ακρωνύμια

SEC (Security and Exchange Commission).

MME Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

Κεφάλαιο 1°

Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες μια νέα μορφή σοβαρού οικονομικού εγκλήματος, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αποτελεί αντικείμενο μελέτης της Κριτικής Εγκληματολογίας. Οι εγκληματολόγοι τη δεκαετία του '90 άρχισαν να εστιάζονται στη σχέση μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, πολιτικής και οικονομικής εξουσίας¹. Μελέτησαν τις παρανομίες που λαμβάνουν χώρα από τη συνεργασία κράτους και εταιριών, το νομοθετικό πλαίσιο που υπήρχε για αυτές τις αποκλίνουσες συμπεριφορές, τις σχέσεις που αναπτύσσονταν μεταξύ φορέων πολιτικής και φορέων οικονομικής εξουσίας, την παρανομία που βοηθούσε την άνοδο στην πολιτική και οικονομική σκηνή και την αδυναμία του νόμου να επιβάλλει τις ανάλογες ποινές². Επισημαίνεται ότι η εγκληματικότητα του κράτους επιφέρει σοβαρή κοινωνική βλάβη και είναι προϊόν της αλληλεπίδρασης της οικονομικής με την πολιτική οργάνωση³.

Θέλοντας να κάνουμε μία σύντομη ιστορική αναδρομή παρατηρούμε, ότι ο όρος «κρατικό εταιρικό έγκλημα» ήταν αποτέλεσμα διαφόρων μελετών και προσπαθειών ορισμού του. Ο Chambliss εστίασε στο ρόλο του κράτους και πώς εμπλέκεται στα εγκλήματα του λευκού

¹Charalampous, I.(2012). *Business crime in Greece: employment offences in third sector companies*. PhD thesis, Middlesex University, σ. 57-58.

²Βιδάλη, Σ.(2017). *Πέρασπόταόρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: ΝομικήΒιβλιοθήκη, σ. 131-132.

³Michalowski, P.&Kramer, P. (2007). State corporate crime and criminological inquiry. *International Handbook of white collar and corporate crime*. pp(200-213), σ. 201.

κολλάρου και παρουσίασε τον όρο «κρατικό οργανωμένο έγκλημα» που μεταγενέστερα εξελίχθηκε σε «κρατικό-εταιρικό έγκλημα». Τη δεκαετία του 1970 η Εγκληματολογία παρουσίασε τον όρο «επαγγελματικό έγκλημα». Είναι το έγκλημα που διαπραττόταν στο επαγγελματικό πεδίο και ο δράστης, ο επαγγελματίας, διέπραττε οικονομικό έγκλημα. Στο επαγγελματικό και εταιρικό έγκλημα το έγκλημα διαπράττεται από φυσικό πρόσωπο στο πλαίσιο της νομιμοποίησής του από την εταιρία που εργάζεται. Στο τέλος της δεκαετίας παρουσιάστηκε ο όρος οργανωσιακό έγκλημα ώστε να περιλαμβάνει τη δράση όλων των οργανισμών και να μην περιορίζεται μόνο στις εταιρίες. Την επόμενη δεκαετία του 1980 άρχισε να μελετάται ο ρόλος του κράτους και πως συσχετίζεται με εταιρίες τόσο με εθνική, όσο και διεθνή δράση, καθώς και ποιοι είναι οι δομικοί παράγοντες που συνιστούν το εταιρικό έγκλημα. Έτσι εμφανίζεται ο όρος κρατικό οργανωμένο έγκλημα⁴.

Σύμφωνα με σύγχρονες αποδεκτές θεωρίες, τα εγκλήματα που προέρχονται από το κράτος συνδέονται άμεσα με την κατάχρηση εξουσίας, τόσο από τη μεριά του κράτους όσο και των μηχανισμών του. Στόχος είναι η προώθηση συγκεκριμένων συμφερόντων και στο εσωτερικού του κράτους όσο και πέρα από το κρατικό πεδίο, με τις ζημίες των πρακτικών αυτών να προκαλούν ζημία στην κοινωνία και τους πολίτες⁵.

⁴Βιδάλη, Σ.(2017). *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 134.

⁵Βιδάλη Σ. (2015). Εγκλήματα του Κράτους: Πολιτικές παραποίησης της πραγματικότητας και απάνθρωπη κρατική βία. Σε Καρύδης Β. & Χουλιάρης Θ. (Επιμ.), *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα-Σύγχρονες προσεγγίσεις*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, σ.211.

Σύμφωνα με τους Michalowski και Krame⁶ τρία είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος. Το πρώτο είναι ότι οι πράξεις οργανωτικής διαφθοράς είναι φανερές, τις γνωρίζει το ευρύ κοινό καθώς είναι προϊόν της παράλληλης σχέσης οργανώσεων με εταιρίες. Το δεύτερο είναι το πολιτικο-οικονομικό υπόβαθρο των σχέσεων που ρόλο έχει και το κράτος και επηρεάζουν αρνητικά την κοινωνία. Το τρίτο χαρακτηριστικό είναι ο κατακόρυφος χαρακτήρας των σχέσεων που διαμορφώνονται στο κρατικό-εταιρικό έγκλημα μεταξύ κράτους, επιχείρησης, ατόμων και πολιτικό-οικονομικού συστήματος.

Οι δράστες στο κρατικό εταιρικό έγκλημα εξυπηρετούν το δημόσιο και ιδιωτικό συμφέρον, προχωρώντας σε κατάχρηση εξουσίας. Κατάχρηση εξουσίας που νοείται και από την πλευρά του δημοσίου, αλλά και την πλευρά του ιδιωτικού τομέα. Οι πράξεις τους λαμβάνουν χώρα τόσο σε εγχώριο όσο και διεθνές επίπεδο⁷. Κατά τους Green & Ward το κρατικό – εταιρικό έγκλημα περικλείει και την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ταυτόχρονα καταλύει την ισχύ του κράτους στην οργάνωση της κοινωνίας. Σε κάποιες χώρες το κρατικό – εταιρικό έγκλημα παίρνει τη μορφή ρουτίνας και δεν ξεχωρίζει μέσα στο τρόπο που είναι οργανωμένο το κράτος⁸.

Στο κρατικό εταιρικό έγκλημα οι αξιόποινες πράξεις τελούνται από πρόσωπα που ανήκουν στην πολιτική εξουσία και συνεργάζονται με εταιρίες μεγάλης οικονομικής επιφάνειας. Τα εγκλήματα από τη μεριά

⁶Michalowski, P.&Kramer, P. (2007). ό.π., σ. 200.

⁷Charalampous, I.(2012). *Business crime in Greece: employment offences in third sector companies*. PhD thesis, Middlesex University, σ. 57-58.

⁸Green, P., &Ward T.(2004). Corruption as state crime. In P. Green & T. Ward, (Eds), *State crime. Governments, Violence and Corruption* (pp18-27). Virginia: Pluto Press. σ. 22

της οργάνωσης σύμφωνα με τον Kramer τελούνται τόσο από την ίδια την οργάνωση όσο και τους εταιρικούς υπαλλήλους⁹. Υπογραμμίζεται ότι υπάρχει μία κοινή προσπάθεια από την οργάνωση και το κράτος για την επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί, που δεν είναι άλλοι από το οικονομικό όφελος, την δύναμη και την επιβολή εξουσίας.

Η θέση εξουσίας, στην οποία βρίσκονται τα πολιτικά πρόσωπα και οι εργαζόμενοι της εταιρίας στο κρατικό εταιρικό έγκλημα, οδηγεί στην διαφορετική αντιμετώπιση των εγκληματικών τους πράξεων σε σχέση με αυτές που διαπράττονται από άτομα κατώτερων τάξεων, αποδεικνύοντας ότι η εξουσία που ασκούν επηρεάζει την εφαρμογή του νόμου ¹⁰, αν και πολλές φορές δεν είναι παράλογο να πούμε, ότι είναι αυτοί που, με τις σχέσεις διαπλοκής, επαφές και διασυνδέσεις που έχουν, διαμορφώνουν τον ίδιο τον νόμο.

Η Κριτική Εγκληματολογία αποδέχεται ότι υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ εγκλημάτων οικονομικού περιεχομένου, οργανωμένου εγκλήματος και κρατικού-εταιρικού εγκλήματος. Η σχέση δεν περιορίζεται μόνο στη συμβιωτική σχέση μεταξύ νόμιμου και παράνομου αλλά στη διασύνδεση μεταξύ οικονομικών και πολιτικών φορέων, κοινωνίας και οικονομίας¹¹. Διαπιστώνεται ότι το έγκλημα του λευκού κολάρου, δηλαδή το ισχυρό οικονομικό έγκλημα και η οργανωμένη εγκληματικότητα δεν μπορεί να ανθίσει και στο τέλος να επιβιώσει, αν δεν υπάρχει και η συνέργεια του ιδίου του κράτους και των εκπροσώπων αυτού, ήτοι

⁹Kramer, R.C., Michalowski, R.J., & Kauzlarich, D. (2002). The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime, *Crime & Delinquence*, Vol 48(2), σ.233-236

¹⁰Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). «Λευκά κολάρα» και οικονομικό έγκλημα: Κοινωνική βλάβη και αντεγκληματική πολιτική. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, σ.977-980.

¹¹Βιδάλη, Σ. (2017). *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 164.

των πολιτικών. Το συνδυαστικό στοιχείο των εν λόγω τύπων εγκλημάτων αποτελεί η διαφθορά, διαφθορά στην οικονομική, οργανωμένη και πολιτική εγκληματικότητα. Καμία οικονομική και οργανωμένη εγκληματική διαφθορά δεν μπορεί να επιβιώσει αν δεν υπάρχει και η συμβολή του κράτους και των πολιτικών.

Όπως επισημαίνεται από τη Βιδάλη¹² συχνά είναι ενταγμένες στην κοινωνική πραγματικότητα πρακτικές πολιτικής διαφθοράς με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζονται ως φυσιολογικές πρακτικές ακόμα και αν οι διαστάσεις της διαφθοράς είναι τεράστιων διαστάσεων. Είναι σημαντικό επομένως να εστιάζεται η προσοχή όχι μόνο στο ατομικό επίπεδο των σχέσεων οργανωσιακής δραστηριότητας, αλλά και σε θεσμικό και πολιτικό-οικονομικό πλαίσιο¹³.

Οι Έλληνες εγκληματολόγοι, ασχολήθηκαν με τη μελέτη των εγκλημάτων λευκού κολάρου και της οικονομικής εγκληματικότητας των ισχυρών μετά την αποκάλυψη σειράς σκανδάλων τα τελευταία χρόνια. Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα, το απαξιωμένο πολιτικό σύστημα, η ελαστική εφαρμογή του νόμου και οι αδρανείς θεσμικοί έλεγχοι οδήγησαν στην αύξηση αυτών των εγκλημάτων και την επακόλουθη μελέτη τους¹⁴.

Σύμφωνα με τη Βιδάλη¹⁵ το κρατικό εταιρικό έγκλημα έχει τις εξής ιδιαιτερότητες, διαπράττεται στα πλαίσια νόμιμης απασχόλησης, ο σκοπός είναι η απόκτηση οικονομικούς κέρδους και απουσιάζει η βία. Οι δράστες τυγχάνουν το σεβασμό της κοινωνίας και καθώς ασκούν τη νόμιμη δραστηριότητά τους μεταπηδούν στην παρανομία, συνυπάρχουν δηλαδή η νομιμότητα και η παρανομία..

¹²Βιδάλη, Σ.(2017). ό.π. σ. 51-54.

¹³ Βιδάλη, Σ.(2017). ό.π. σ. 135-138.

¹⁴Βιδάλη, Σ.(2014). *Αντεγκληματική πολιτική: Από την μικροεγκληματικότητα έως το οργανωμένο έγκλημα* (2η έκδοση). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σ.137-138,172-176

¹⁵Βιδάλη, Σ.(2017). ό.π. σ.131.

Στην Ελλάδα, υπάρχει μία “απροθυμία” του ποινικού συστήματος να εντάξει τα εγκλήματα των ισχυρών και το κρατικό εταιρικό έγκλημα στο ρυθμιστικό πεδίο του και να υπάρχει πλήρης έλεγχός τους. Η επιλεκτική διαδικασία επιβολής του νόμου οδηγεί και σε επιλεκτική επιλογή εκείνων που θα χαρακτηριστούν ως εγκληματίες, καθώς η εξουσία και η κοινωνική θέση των δραστών των εγκλημάτων αυτών επηρεάζει την ποινική τους αντιμετώπιση¹⁶.

Η παρούσα εργασία αρχικά εξετάζει το κρατικό – εταιρικό έγκλημα εν γένει και ειδικότερα την υπόθεση Siemens, που αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού. Παρουσιάζει την υπόθεση, πώς ξεπήδησε στη δημοσιότητα, την αντιμετώπιση που είχε σε άλλες χώρες ΗΠΑ και Γερμανία και πως αντιμετωπίστηκε και έκλεισε το σκάνδαλο στην Ελλάδα.

Στην Ελλάδα η υπόθεση Siemens είναι ένα από τα μεγαλύτερα σκάνδαλα της μεταπολίτευσης, με ζημία του Δημοσίου που έφτανε στα 70 εκατομμύρια ευρώ, τεράστιο ποσό, για την εποχή εκείνη 3 δις δραχμές, και εμπλοκή προσώπων τόσο από την Εταιρία όσο και τα δύο μεγαλύτερα κόμματα της χώρας, ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία. Η εμπλοκή των προσώπων αποδείχθηκε μέσα από καταθέσεις και έγγραφα. Η υπόθεση έληξε με την ατιμωρησία των κατηγορούμενων λόγω παραγραφής των εγκλημάτων, καθώς είχε παρέλθει μία εικοσαετία από την τέλεσή τους. Η δικογραφία ήταν μεν ογκώδης, αλλά δεν διενεργήθηκαν και οι απαραίτητες διαδικασίες για να επιταχυνθεί η εκδίκασή της. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, παρά την πρωτόδικη ετυμηγορία του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων, με την οποία καταδικάστηκαν 22 κατηγορούμενοι για το έγκλημα του «ξεπλύματος

¹⁶Βιδάλη, Σ.(2017). ό.π. σ. 77-78.

βρώμικου χρήματος¹⁷», δεν κατέληξε, αν όντως οι κατηγορούμενοι δωροδοκήθηκαν και αν τα στελέχη της Siemens ήταν αυτά που τους δωροδότησαν.

Σε παγκόσμιο επίπεδο η υπόθεση Siemens αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση κρατικού εταιρικού εγκλήματος. Η πολυεθνική εταιρία Siemens είχε αναπτύξει εταιρική κουλτούρα δωροδοκίας πολιτικών στελεχών σε διάφορες χώρες ανά τον κόσμο, με απώτερο σκοπό να αναπτυχθεί η επιχειρηματική δράση της σε βάρος άλλων ομοίων εταιριών και η ίδια να αποκομίσει το μέγιστο οικονομικό όφελος. Όπως σε ξένα κράτη έτσι και στην Ελλάδα, υπήρξαν παράνομες ζημιογόνες ενέργειες για το εθνικό κράτος και επιπλέον υπήρξε και αμοιβαία επίδραση ανάμεσα στις πολιτικές πρακτικές των στελεχών των τότε δύο μεγάλων κομμάτων ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ και ΠΑΣΟΚ με τα στελέχη της SIEMENS. Ήταν ένα έγκλημα που διευκολύνθηκε από το κράτος αφενός και αφετέρου τελέστηκε και από το ίδιο. Οι ελεγκτικοί μηχανισμοί όμως απέτυχαν να εντοπίσουν την εγκληματική συμπεριφορά και έτσι η SIEMENS πλήρωσε απλά ένα πρόστιμο, δηλαδή έτυχε ευνοϊκής αντιμετώπισης και εν τέλει ατιμωρησίας.

¹⁷ Αντωνία, Ξυνού Siemens: Η ακτινογραφία μίας δυσώδους υπόθεσης μέχρι την τελική αθώωση των πάντων (2022), διαθέσιμο στο [Siemens: Η ακτινογραφία μίας δυσώδους υπόθεσης μέχρι την τελική αθώωση των πάντων | News 24/7](#)

Κεφάλαιο 2°

Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

2.1. Διαφθορά και οργανωμένο έγκλημα

Το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί στην εγκληματολογία έναν από τους σημαντικότερους τομείς για την διερεύνηση της διαφθοράς. Στα πλαίσια των διεθνών πρωτοβουλιών αντεγκληματικής πολιτικής για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, η εγκληματολογία στα τέλη της δεκαετίας του '90 επικεντρώθηκε στο φαινόμενο της διαφθοράς. Το οργανωμένο έγκλημα έγινε αντιληπτό ως φαινόμενο εγκλήματος που απειλούσε ολόένα και περισσότερο τη νόμιμη οικονομία, αλλά φαινόταν ότι ήταν αδύνατο για την αστυνομία να συλλάβει τα παράνομα δίκτυα πίσω από το οργανωμένο έγκλημα. Το «ξέπλυμα βρώμικου» χρήματος και η διαφθορά θεωρήθηκαν μηχανισμοί που χρησιμοποιούνται από εγκληματικές οργανώσεις για να διευκολύνουν ή να συνεχίσουν τις κερδοφόρες παράνομες δραστηριότητές τους χωρίς να εντοπιστούν από τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο. Όσον αφορά τη διαφθορά, θα μπορούσαν να υπάρχουν διαφορές μεταξύ της διαφθοράς σε πολιτικό επίπεδο, σε επίπεδο επιβολής ή σε επίπεδο διοίκησης.

Οι Fijnautetal. (1998)¹⁸εντοπίζουν τρεις σχέσεις του οργανωμένου εγκλήματος με την ανώτερη τάξη: παρασιτική, συμβιωτική και σχέση εμφύτευσης. Σε μια παρασιτική σχέση οι επαφές με τη νόμιμη οικονομία

¹⁸Cyrille J.C.F. Fijnaut, Frank Bovenkerk, Gerben Bruinsma, Henk van de Bunt, Organized Crime in the Netherlands, (1998), Brill/Nijhoff

είναι μάλλον περιορισμένες και μόνο προς το συμφέρον της κατώτερης τάξης. Εάν εμφανιστεί μια ευκαιρία, η εγκληματική οργάνωση θα προσπαθήσει να διαφθείρει. Μια συμβιωτική σχέση είναι πιο περίπλοκη, βασισμένη στα αμοιβαία συμφέροντα της εγκληματικής οργάνωσης και της ανώτερης τάξης. Η διαφθορά γίνεται πιο σημαντική και αποφέρει αμοιβαίο όφελος. Ωστόσο, δεδομένου ότι η σχέση μεταξύ των δύο κόσμων είναι στενή, η διαφθορά είναι πιο περίπλοκη και δύσκολο να αποδειχθεί.

Το τελευταίο είδος σχέσης είναι η εμφύτευση. Η εγκληματική οργάνωση είναι εν μέρει απορροφημένη στον ανώτερο κόσμο και οι εγκληματικές δραστηριότητες είναι εντελώς αναμειγμένες με νόμιμες δραστηριότητες. Η διαφθορά αλλάζει σε μια κατάσταση μόνιμης πίεσης. Η μελέτη του οργανωμένου εγκλήματος έχει κεντρίσει την προσοχή για πρακτικές διαφθοράς: ακόμη και αν δεν υπάρχει συναίνεση σχετικά με την αναγκαιότητα της διαφθοράς για τη συνέχεια των παράνομων δραστηριοτήτων, είναι προφανές ότι τουλάχιστον η διαφθορά μπορεί να διευκολυνθεί.

2.2 Διαφθορά και έγκλημα λευκού κολλάρου

Μια δεύτερη εγκληματολογική έννοια, που παρέχει την ευκαιρία για ανεξάρτητη έρευνα για τη διαφθορά, είναι το έγκλημα του λευκού κολλάρου. Ο Σάδερλαντ, ο οποίος εισήγαγε την έννοια κατά τη διάρκεια του συνεδρίου της Αμερικανικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας το 1939, όρισε το έγκλημα του λευκού κολλάρου ως «έγκλημα που διαπράχθηκε από άτομο αξιοσέβαστου ή υψηλής κοινωνικής θέσης κατά τη διάρκεια της ενασχόλησής του»¹⁹. Ο ορισμός του δεν ήταν πολύ ακριβής, αλλά η εμπειρική του έρευνα κατέστησε σαφές ότι αναφερόταν σε εγκληματική συμπεριφορά που διέπραξαν μέλη της ανώτερης κοινωνικο-οικονομικής τάξης κατά τη διάρκεια της ενασχόλησής τους, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι ένα άτομο ή η εταιρεία είναι ο δικαιούχος.

Ο Σάδερλαντ ήταν πεπεισμένος για το γεγονός ότι το γενικό ποινικό δίκαιο δεν κάλυπτε όλες τις μορφές εγκλήματος λευκού κολλάρου, επειδή οι περισσότερες από τις επιβλαβείς δραστηριότητες που διεξάγονται από εγκληματίες λευκού κολλάρου αντιμετωπίζονται εκτός ποινικού δικαστηρίου με αστικές αγωγές ή πειθαρχικούς κανόνες.²⁰ Δεδομένου ότι οι εγκληματίες της «ανώτερης τάξης» λειτουργούν συχνά απαρατήρητοι, ότι εάν εντοπιστούν μπορεί να μην διωχθούν ποινικά, και ότι εάν διωχθούν μπορεί να μην καταδικαστούν, ο αριθμός των εγκληματιών που έχουν καταδικαστεί είναι πολύ μικρότερος από τον συνολικό πληθυσμό των εγκληματιών του λευκού κολλάρου.

¹⁹Sutherland, E. H. (1949). *White-Collar Crime*. New York, NY: Holt, Rinehart, Winston.

²⁰Tombs, S., & Whyte, D. (2003). Unmasking the crimes of the powerful. *Critical Criminology*, 11(3), 217-236.

Κάποιοι εγκληματολόγοι απέρριψαν εντελώς τον ορισμό του ποινικού δικαίου επειδή είναι ένας θεσμός που επιβάλλεται από το κράτος και κυριαρχείται από τους ισχυρούς. Αυτοί οι εγκληματολόγοι προτείνουν έναν ορισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με κεντρικό σημείο οριοθέτησης την κοινωνική βλάβη²¹. Η Έκθεση Παγκόσμιας Ακεραιότητας αναφέρει ότι η πλειονότητα των χωρών έχει νόμο κατά της διαφθοράς: ακόμη και εκείνες οι χώρες που θεωρούνται ευάλωτες στη διαφθορά. Αλλά όταν μελετάμε την εφαρμογή του νόμου για τη διαφθορά τα αποτελέσματα είναι λιγότερο αισιόδοξα.

Αυτό το φαινόμενο της εγκληματικότητας που θεωρείται ότι έχει την υψηλότερη συχνότητα από όλα τα φαινόμενα διαφθοράς συχνά εγκαθίσταται στην ιδιωτική σφαίρα ή τιμωρείται από τους μηχανισμούς της αγοράς. Παρά τον τεράστιο αντίκτυπο της εργασίας του Σάδερλαντ στην εγκληματολογία, το περιεχόμενο του εγκλήματος του λευκού κολλάρου αρνήθηκε να γίνει σαφές. Ο Σάδερλαντ απέτυχε να διακρίνει το έγκλημα που διαπράχθηκε από έναν υπάλληλο υπέρ του οργανισμού του με το έγκλημα που διαπράχθηκε από έναν υπάλληλο για το δικό του συμφέρον και ενάντια στα συμφέροντα του οργανισμού. Μετά το Σάδερλαντ, η έννοια του εγκλήματος του λευκού κολλάρου έπεσε σε αχρηστία και αναπτύχθηκαν διαφορετικοί υποτομείς: ο τομέας των «αδικημάτων που διαπράχθηκαν από άτομα για τον εαυτό τους κατά τη διάρκεια των επαγγελματιών τους και τα αδικήματα των εργαζομένων κατά των εργοδοτών τους»²² ή εναλλακτικά, έγκλημα που διαπράχθηκε

²¹Schwendinger, H., & Schwendinger, J. (1970). Defenders of order orguardians of human rights. *Issues Criminology*, 5, 123.

²²Clinard, M. B., & Quinney, R. (1973). *Corporate criminalbehavior. Criminal behavior systems: a typology*. New York, NY:Holt, Rinehart and Winston.σ.188

από νομική οργάνωση ή μέλος αυτής της οργάνωσης κατά τη διάρκεια της ενασχόλησης του υπέρ η οργάνωση. Ο νομικός οργανισμός που διαπράττει το έγκλημα μπορεί να είναι ιδιωτική εταιρεία (εταιρικό έγκλημα) ή δημόσιος οργανισμός (κρατικό έγκλημα).

2.2.1 Διαφθορά και εταιρικό έγκλημα

Η έννοια του επαγγελματικού εγκλήματος είναι σχετική κατά την ανάλυση της παθητικής διαφθοράς. Σημαίνει ότι ένας εργαζόμενος, σε δημόσιο ή ιδιωτικό οργανισμό, έχει κάνει κατάχρηση θέσης εξουσίας ή εμπιστοσύνης για ιδιωτικό κέρδος και ενάντια στα συμφέροντα του εργοδότη. Οι Clinard και Quinney εισήγαγαν το επαγγελματικό έγκλημα στο «Criminal Behaviour Systems: a typology»²³. Ο Friedrichs πίστευε ότι ο ορισμός των Clinard και Quinney έκανε αδύνατη μια επιστημονική συζήτηση επειδή η έννοια ήταν ακόμα πολύ ευρεία²⁴. Περαιτέρω διαφοροποίησε την έννοια σε τρεις κατηγορίες: «επαγγελματικό έγκλημα» που αναφέρεται σε παράνομες και ανήθικες δραστηριότητες που διαπράττονται για ατομικό οικονομικό όφελος – ή για αποφυγή οικονομικής ζημίας στο πλαίσιο μιας νόμιμης απασχόλησης· «επαγγελματική απόκλιση» ως η απόκλιση από τους επαγγελματικούς κανόνες.

Η μελέτη της διαφθοράς ως ένα είδος επαγγελματικού εγκλήματος, χρειάζεται κάποιες επισημάνσεις. Πρώτον, όσον αφορά την παθητική διαφθορά, είναι βέβαιο ότι ο δράστης έχει προσωπική ευθύνη, αλλά το οργανωτικό και κοινωνικό πλαίσιο δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Συχνά, θα είναι ένα υβριδικό μείγμα αφενός των προσωπικών χαρακτηριστικών του διεφθαρμένου και του αντίκτυπου των οργανωτικών πτυχών όπως η

²³Clinard, M.B. and Quinney, R. (1973) Criminal Behavior Systems: A Typology. (Rev. ed.) New York: Holt, Rinehart & Winston.

²⁴Friedrichs, D. O. (1992). White collar crime and the definitional quagmire:

A provisional solution. *The Journal of Human Justice*, 3(2), 5-21.

οργανωτική δομή, η οργανωτική κουλτούρα και το στυλ ηγεσίας²⁵ και από την άλλη πλευρά των εξωτερικών στοιχείων του οργανισμού όπως η παγκοσμιοποίηση, το νομικό πλαίσιο και η επιβολή του νόμου.

Ο Punch ²⁶ απεικόνισε την πολυπλοκότητα του επαγγελματικού εγκλήματος στην έρευνά του για τη διαφθορά της αστυνομίας. Απορρίπτει τη μεταφορά του κακού μήλου και εστιάζει περισσότερο στους κακούς οπωρώνες, ένα θεσμικό πλαίσιο όπου η οργάνωση, το είδος της εργασίας και η κουλτούρα παίζουν βασικό ρόλο. Στο έργο του Punch, η αστυνομική διαφθορά θεωρείται τόσο ατομική όσο και θεσμική αποτυχία. Ακόμη και αν η διαφθορά, από μια ορισμένη προοπτική, ταιριάζει ενδεχομένως με τον ορισμό του επαγγελματικού εγκλήματος, απαιτείται προσοχή κατά τη δημιουργία μιας αιτιώδους συνάφειας.

Ο Gray²⁷ εξέφρασε την ίδια ανησυχία για προβλήματα υγείας και ασφάλειας στις εταιρείες: ενώ οι εργαζόμενοι είναι συχνά θύματα προβλημάτων υγείας και ασφάλειας, συχνά παρουσιάζονται πολύ εύκολα ως παραβάτες. Ακόμη και αν η πρωτοβουλία προέρχεται από τον δημόσιο υπάλληλο, το οργανωτικό πλαίσιο δημιουργεί συχνά ευκαιρίες για διάπραξη διαφθοράς.

²⁵Huisman, W., & Vande Walle, G. (2010). The criminology of corruption. In G. d. Graaf, P. v. Maravic, & P. Wagenaar (Eds.), *The good cause : theoretical perspectives on corruption* (pp. 115-145). Opladen: B. Budrich. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-368885>

²⁶Punch, M. (1996) *Dirty business: exploring corporate misconduct*. Sage, London.

²⁷Huisman, W., & Vande Walle, G. (2010). The criminology of corruption. In G. d. Graaf, P. v. Maravic, & P. Wagenaar (Eds.), *The good cause : theoretical perspectives on corruption* (pp. 115-145). Opladen: B. Budrich. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-368885>

Επισημαίνεται επίσης ότι το επαγγελματικό έγκλημα μπορεί να μην είναι απαραίτητα ενάντια στα συμφέροντα του εργοδότη. Από τη σκοπιά του διεφθαρμένου στην περίπτωση της δημόσιας διαφθοράς, ο οργανισμός μπορεί συχνά να επωφεληθεί από μεμονωμένες ενέργειες, ειδικά εάν η εταιρεία έχει ήδη συμμετάσχει σε μια μακρά διαδικασία θολώματος των ηθικών προτύπων. Σε περίπτωση ιδιωτικής διαφθοράς αντιστοιχούν τα συμφέροντα του οργανισμού και τα συμφέροντα του διεφθαρμένου. Στην πράξη δεν είναι εύκολο να γίνει σαφής διάκριση μεταξύ επαγγελματικού και εταιρικού εγκλήματος και μιας συνέχειας δραστηριοτήτων που ευνοεί περισσότερο τον οργανισμό παρά τον εργαζόμενο ή το αντίστροφο, αν και το τελευταίο περιστατικό φαίνεται να είναι πιο αντιπροσωπευτικό²⁸.

²⁸Huisman, W., & Vande Walle, G. ό.π.

2.2.2 Διαφθορά και εγκληματική οργάνωση

Το άλλο μέρος του εγκλήματος λευκού κολλάρου είναι οργανωτικό έγκλημα ή το έγκλημα που διαπράττεται από μια οργάνωση ή ένα μέλος μιας οργάνωσης προς το συμφέρον του. Πριν από μια δεκαετία οι μελέτες για τα εγκλήματα λευκού κολλάρου ήταν περιορισμένα. Σήμερα, ο τομέας του εγκλήματος των οργανισμών αντιπροσωπεύει σημαντικό μέρος της εγκληματολογικής έρευνας στο σύνολό της και φαινόμενα όπως το περιβαλλοντικό έγκλημα, τα σκάνδαλα με την ασφάλεια των τροφίμων ή το οικονομικό έγκλημα δεν περνούν πλέον απαρατήρητα από τους εγκληματολόγους.

Αυτό δεν ισχύει για τη διαφθορά. Λίγοι εγκληματολόγοι έχουν μελετήσει την πράξη της διαφθοράς ως στόχο από μόνη της. Πρώτα απ' όλα, η διαφθορά ήταν πάντα στενά συνδεδεμένη με το οργανωμένο έγκλημα και μελετήθηκε ως διευκολυντής του οργανωμένου εγκλήματος. Μόνο πρόσφατα οι εγκληματολόγοι έδωσαν προσοχή στη σοβαρότητα της διαφθοράς ως εγκληματικού φαινομένου των μελών των ανωτέρων τάξεων²⁹.

Δεύτερον, και σε σχέση με το πρώτο επιχείρημα, δεν υπήρχε πίεση από «έξω» για τη διεξαγωγή έρευνας για τη διαφθορά. Για μεγάλο χρονικό διάστημα η πολιτική ήταν αδιάφορη για τις αποκλίνουσες δραστηριότητες των νόμιμων οργανώσεων και σίγουρα δεν υποστηρίχθηκε από τον ιδιωτικό τομέα που θεωρούσε την έρευνα του οργανωτικού εγκλήματος ως απειλή για την ελεύθερη αγορά. Μόνο τις

²⁹Huisman, W., & Vande Walle, G. (2010). The criminology of corruption. In G. d. Graaf, P. v. Maravic, & P. Wagenaar (Eds.), *The good cause : theoretical perspectives on corruption* (pp. 115-145). Opladen: B. Budrich. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-368885>

δύο τελευταίες δεκαετίες άρχισε να αυξάνεται η προσοχή για τη δημόσια ακεραιότητα και την επιχειρηματική ηθική – και σε πολιτικό επίπεδο. Αυτό διαφέρει από το οργανωμένο έγκλημα που ανέκαθεν θεωρούνταν απειλή για τη νόμιμη οικονομία και λαμβανόταν πάντα σοβαρά υπόψη από τον ιδιωτικό τομέα καθώς και από την κυβέρνηση.

Τρίτον, η διαφθορά είναι μια διφορούμενη έννοια. Πέρα από το ασφαλές νομικό πλαίσιο της δωροδοκίας όταν προσεγγίζεται ο ορισμός της διαφθοράς στην «κατάχρηση εξουσίας για ιδιωτικό όφελος», υπάρχει ασάφεια. Οι μελέτες καθιερώνουν ένα ευρύ φάσμα αντιλήψεων για τη διαφθορά ανάλογα με την κοινωνική θέση του ατόμου που αντιλαμβάνεται και το είδος της διαφθοράς που διαπράττεται. Ο Heidenheimer, για παράδειγμα, κατηγοριοποιεί τη διαφθορά σύμφωνα με την κοινωνική αποδοχή σε λευκή διαφθορά, γκρίζα διαφθορά και μαύρη διαφθορά³⁰. Επιπλέον, η έλλειψη «ορατών» θυμάτων θα μπορούσε να είναι ένας λόγος για την έλλειψη ενδιαφέροντος για τη διαφθορά ως μορφή οργανωτικού εγκλήματος.

³⁰ Heidenheimer, A.J.(2002) Perspectives on the Perception of Corruption Perspectives on the Perception of Corruption, PY. .

2.2.2.1 Εταιρικό έγκλημα

Η ανάλυση του ποινικού ορισμού της διαφθοράς, έχει δύο βασικούς παράγοντες: τον ενεργό διαφθορέα και τον παθητικό διαφθορέα. Ελάχιστη προσοχή δίνεται στον ρόλο του διαφθορά στα μέσα ενημέρωσης και/ή στην έρευνα. Ο Levi επισημαίνει ότι έγκλημα που διαπράττεται από περιθωριακούς της κοινωνίας γίνεται αποδεκτό πολύ λιγότερο ήπια από το έγκλημα που διαπράττεται από μια αξιοσέβαστη εταιρεία³¹.

Επίσης στην εγκληματολογία, η διαφθορά που διαπράττεται από ιδιωτικές εταιρείες ή η ενεργή πλευρά της διαφθοράς είναι ένα παραμελημένο φαινόμενο εγκληματικότητας. Η συζήτηση για τον ορισμό του οργανωτικού εγκλήματος αποκτά μια ιδιαίτερα δύσκολη διάσταση τη στιγμή που οι ιδιωτικές εταιρείες γίνονται το κεντρικό αντικείμενο της έρευνας. Ο Sutherland είχε ήδη δείξει ότι μια οργάνωση είναι σε θέση να διαπράττει έγκλημα του λευκού κολλάρου χωρίς να θεωρείται εγκληματική οργάνωση ή χωρίς να εντοπιστεί ή να διωχθεί. Μία από τις εξηγήσεις για τον αποκλεισμό τους από τον ορισμό του εγκλήματος είναι το κοινωνικό δίκτυο των ανθρώπων του λευκού κολλάρου. Το κοινωνικό δίκτυο, σύμφωνα με τον Sutherland, αναφέρεται στην πολιτισμική ομοιογένεια των ανθρώπων που εργάζονται για την κυβέρνηση και τις επιχειρήσεις: αμφότεροι βρίσκονται στα ανώτερα στρώματα της κοινωνίας³².

³¹ Levi, M. (2009a) 'Suite Revenge? The Shaping of Folk Devils and Moral Panics about White-Collar Crimes', British Journal of Criminology, 49 (1): 48-67.σ.51

³² Sutherland, E.H (1983) White-collar Crime: the Uncut Version, New Haven, Conn.: Yale University Press.σ.248

Έτσι, η αρχική πολιτισμική ομοιογένεια, οι στενές προσωπικές σχέσεις και οι σχέσεις εξουσίας προστατεύουν τους επιχειρηματίες.. Ενώ ορισμένες δραστηριότητες «κατάχρησης εξουσίας για ιδιωτικό όφελος» θεωρούνται διεφθαρμένες, άλλες δραστηριότητες με τον ίδιο κίνδυνο βλάβης θεωρούνται κοινωνικά αποδεκτές. Για παράδειγμα, η δικτύωση και το λόμπι, καθιστούν τη ρυθμιστική αρχή ευάλωτη σε αυτό που ονομάζεται ρυθμιστική σύλληψη. Συγκρίνοντας το λόμπι και τη διαφθορά, ο Campos και ο Giovanni έχουν προτείνει ότι νομικοί μηχανισμοί όπως το lobbying προτιμώνται σε πλούσιες χώρες ενώ οι εταιρείες σε φτωχές χώρες πρέπει να βασίζονται στη διαφθορά³³.

Είναι απαραίτητη μια πιο βαθιά εγκληματολογική έρευνα σχετικά με τις πρακτικές διαφθοράς των ιδιωτικών εταιρειών και την αποδοχή της σχέσης μεταξύ ιδιωτικού και πολιτικού επιπέδου. Η αρχική ώθηση για το τελευταίο έχει ήδη δοθεί με την εισαγωγή της έννοιας που είναι γνωστή ως κρατικό-εταιρικό έγκλημα. Μια έννοια που τονίζει τη σημασία τόσο της ιδιωτικής εταιρείας όσο και του κράτους, που προκύπτει από τη σύνταξη της μελέτης του εταιρικού εγκλήματος με τη μελέτη του κρατικού εγκλήματος³⁴.

³³Huisman, W., & Vande Walle, G. (2010). The criminology of corruption. In G. d. Graaf, P. v. Maravic, & P. Wagenaar (Eds.), *The good cause : theoretical perspectives on corruption* (pp. 115-145). Opladen: B. Budrich. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-368885>

³⁴Huisman, W., & Vande Walle, G. ό.π.

2.2.2.2 Κρατικό έγκλημα

Το κρατικό έγκλημα είναι ένας σχετικά νέος τομέας μελέτης στην εγκληματολογία. Οι παράνομες ή αποκλίνουσες πράξεις που διαπράχθηκαν από ή με τη συνενοχή κρατικών υπηρεσιών, μέχρι πρόσφατα μελετούνταν κυρίως από διεθνείς πολιτικές επιστήμες και την ανθρωπολογία³⁵. Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο έχει δώσει ιδιαίτερη προσοχή στη γενοκτονία, τα εγκλήματα πολέμου και τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Οι P. Green και Ward ήταν από τους πρώτους που θεώρησαν ότι η διαφθορά συνιστά κρατικό έγκλημα. Η συσχέτιση της διαφθοράς με τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενέχει τον κίνδυνο της «υπερέκθεσης» της διαφθοράς σε χώρες σε μετάβαση και χώρες του τρίτου κόσμου και οδηγεί στην αντιμετώπιση της διαφθοράς με όρους «του άλλου» και του «εαυτού». Η εγκληματολογία του άλλου είναι ένας τύπος εγκληματολογίας που μιλάει για φτωχές χώρες και χώρες σε μεταβατικό στάδιο σαν αποτυχημένα κράτη που μπορούμε να παρουσιαζόμαστε ως αστυνομία³⁶.

Από την άλλη, η εγκληματολογία του εαυτού θεωρεί το κρατικό έγκλημα ως φυσικό αποτέλεσμα των οικονομικών, στρατιωτικών και γεωπολιτικών ορθολογισμών των προηγμένων καπιταλιστικών κρατών. Αυτό θα μπορούσε να είναι λάθος όταν μελετάτε η διαφθορά και υπάρχει έντονη εστίαση στον πολιτισμό μιας χώρας ή πληθυσμού. Η εγκληματολογία του άλλου είναι πιθανώς μια ιδέα που ενισχύεται από μέσα όπως η Διεθνής Διαφάνεια ή ο δείκτης Global Integrity που

³⁵Green, P., & Ward, T. (2004). *State crime: Governments, violence and corruption*. London: Pluto Press.σ.431

³⁶Green, P., & Ward, T. ό.π., σ.124

φαίνεται να απομονώνει την ευθύνη για τη διαφθορά στην κυβέρνηση της διεφθαρμένης χώρας ενώ σε μια παγκόσμια οικονομία εμπλέκονται περισσότεροι παράγοντες³⁷.

Τα τελευταία χρόνια, οι εταιρείες έχουν αποκτήσει πρόσβαση στη διαδικασία ρύθμισης και άλλοι νομικοί μηχανισμοί σύλληψης κανονιστικών ρυθμίσεων έχουν κάνει τη διαφθορά, με τη στενή δικαστική έννοια, λιγότερο σημαντική. Αυτή η εξέλιξη σε από κοινού ρύθμιση κινδυνεύει να στρέψει την προσοχή των εγκληματολόγων από την ευθύνη των δυτικών χωρών στις φτωχές χώρες. Για να αποφευχθεί η ψευδής διχοτομία του εαυτού και του άλλου και της σχέσης μεταξύ ιδιωτικών εταιρειών και κράτους, μια νέα προσέγγιση έχει πλέον καταστεί απαραίτητη.

Ο Friedrich επισημαίνει ότι το κρατικό έγκλημα περιλαμβάνει όλα τα εγκλήματα που διεξάγονται σε σχέση με την κυβέρνηση. Το κυβερνητικό έγκλημα περιλαμβάνει δύο υποσύνολα εγκλήματος, το πολιτικό έγκλημα του λευκού κολλάρου που είναι οι παράνομες πράξεις που διαπράττουν κυβερνητικά στελέχη και πολιτικοί και το κρατικό έγκλημα που αφορά παράνομες δραστηριότητες που πραγματοποιούνται από το κράτος ή για λογαριασμό κάποιας κρατικής υπηρεσίας³⁸.

³⁷Huisman, W., & Vande Walle, G. (2010). The criminology of corruption. In G. d. Graaf, P. v. Maravic, & P. Wagenaar (Eds.), *The good cause : theoretical perspectives on corruption* (pp. 115-145). Opladen: B. Budrich. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-368885>

³⁸Friedrichs, D. O. (2015). Crimes of the powerful and the definition of crime. *The Routledge International Handbook of the Crimes of the Powerful*. New York, NY: Routledge.

Ολυμπία Σπανού «Κρατικό εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα.
Υπόθεση Siemens. Αίτια, διαστάσεις, ποινικές συνέπειες και
ιδιαιτερότητες»

2.3. Εταιρικό έγκλημα και κράτος

Μελετώντας οποιοδήποτε εταιρικό έγκλημα μπορούμε να διαπιστώσουμε τον εκτενή βαθμό στον οποίο τα εγκλήματα που διαπράττονται από εταιρικά στελέχη και εταιρείες εμπλέκουν πάντα κράτη και ότι η τέλεσή τους εξαρτάται πάντα από μια διαδικασία ρύθμισης. Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο Pearce *«στην κοινωνιολογία, και ιδιαίτερα στην εγκληματολογία, η σοβαρή μελέτη του κράτους και των παραγόντων του και των δραστηριοτήτων της άρχουσας τάξης είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη»*³⁹.

Από τότε που ανέπτυξε την άποψή του ο Pearce, πολλοί υποστήριξαν ότι το κράτος και η κρατική εξουσία έχουν μειωθεί αποκεντρωθεί, ή έχει μειωθεί σε σημασία υπό την εξάπλωση του νεοφιλελευθερισμού και της παγκοσμιοποίησης. Τόσο εντός όσο και εκτός των εθνών, έχει υποστηριχθεί ότι το κράτος περιορίζει την παροχή αγαθών ή υπηρεσιών, μειώνει τη ρύθμιση των αγορών και έχει υποβαθμιστεί από τη δύναμη του διακρατικού κεφαλαίου⁴⁰.

Ωστόσο, στις αρχές της δεκαετίας του 2000, εμφανίστηκαν οι πρώτες θεωρίες και μελέτες που εστιάζονταν στη σχέση κράτους-εταιρείας ως μέσο κατανόησης της παραγωγής του εταιρικού εγκλήματος. Οι μελετητές επικεντρώθηκαν στη στενή, και συχνά συμβιωτική, σχέση μεταξύ κρατικών/δημόσιων φορέων και ιδιωτικών παραγόντων (συνήθως μεγάλες εταιρείες), επισημαίνοντας τη δομή της πολιτικής οικονομίας που δημιουργεί ιδιαίτερες συνθήκες που

³⁹Pearce, F. (1976) Crimes of the Powerful, London: Pluto.σ.158

⁴⁰Tombs, S. and Whyte, D. (2007) Safety Crimes, Cullompton: Willan Publishing.

παράγουν το εταιρικό έγκλημα⁴¹. Τα εταιρικά εγκλήματα δεν εμφανίζονται απλώς ως αποτέλεσμα της κατάρρευσης της ρυθμιστικής λειτουργίας των κρατών, συμβαίνουν ως αναπόσπαστο μέρος μιας διαδικασίας εταιρικής δημιουργίας εξουσίας και, κυρίως, γίνονται ανεκτά και ενθαρρύνονται από τα κράτη ⁴².

Σε αυτή τη βιβλιογραφία, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα διακρίνεται σε δύο είδη: το «κρατικό έγκλημα» (στο οποίο οι κυβερνητικές υπηρεσίες παίζουν τον ηγετικό και οργανωτικό ρόλο και βοηθούνται από εταιρείες) και το έγκλημα «διευκολυνόμενο από το κράτος», μια κατηγορία που περιγράφει εγκλήματα που δεν προκύπτουν από θετική δέσμευση ή ενθάρρυνση για διάπραξη εγκλημάτων, αλλά αρνητικές μορφές συνενοχής (αδυναμία επαρκούς ρύθμισης, εσκεμμένη τύφλωση και ούτω καθεξής). Πιο πρόσφατα, ο Lasslett⁴³ περιέγραψε αυτές τις υποκατηγορίες, ως εκ τούτου:

«Το κρατικό έγκλημα με πρωτοβουλία των εταιρειών συμβαίνει όταν οι εταιρείες χρησιμοποιούν άμεσα την οικονομική τους δύναμη για να εξαναγκάσουν τα κράτη να προβούν σε αποκλίνουσες ενέργειες», ενώ το «κρατικό έγκλημα με διευκόλυνση από εταιρείες» συμβαίνει «όταν οι εταιρείες είτε παρέχουν τα μέσα για την εγκληματικότητα των κρατών (π.χ. πωλήσεις όπλων) είτε όταν αποτυγχάνουν να προειδοποιήσουν την εγχώρια/διεθνή κοινότητα για την εγκληματικότητα του κράτους, επειδή αυτές οι αποκλίνουσες πρακτικές ωφελούν άμεσα/έμμεσα την εταιρεία».

⁴¹Kramer, R.C., Michalowski, R.J., & Kauzlarich, D. (2002). The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime, *Crime & Delinquence*, Vol 48(2). σ.233-236

⁴²Snider, L. (2003). *Researching corporate crime. Unmasking the Crimes of the Powerful: Scrutinizing States and Corporations*. New York, NY: Peter Lang.

⁴³Lasslett, K. (2010). Scientific Method and the Crimes of the Powerful. *Critical Criminology*, 18(3), 211-228.

Υφίσταται επομένως μία αλληλεπίδραση μεταξύ κυβερνήσεων και ιδιωτικών εταιριών. Η έκταση αυτής της εταιρικής σχέσης αυξάνει την πιθανότητα ότι συγκεκριμένες ομάδες και θεσμοί που συνήθως θεωρούνται ότι υπάρχουν «εκτός» του κράτους μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προβολή της κρατικής εξουσίας. Η διάκριση μεταξύ «ιδιωτικού τομέα» και «δημόσιου τομέα», είναι μια διάκριση που ορίζεται στο νόμο. Σύμφωνα με τον Althusser το κράτος δεν είναι ούτε δημόσιο ούτε ιδιωτικό. Αντιθέτως, αποτελεί προϋπόθεση για κάθε διάκριση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού⁴⁴. Το κράτος είναι ένα σύνολο θεσμών και διαδικασιών που παρέχουν τη βάση για την οργάνωση των κοινωνικών δυνάμεων. Οι εταιρίες αποτελούν μέρος του συνόλου που προβάλλει την κρατική εξουσία. Το κράτος αποτελεί ένα σύμπλεγμα μηχανισμών που μεσολαβούν και οργανώνουν κοινωνικές σχέσεις εξουσίας. Και οι εταιρείες διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο σε αυτή τη διαδικασία. Οι εταιρείες απολαμβάνουν κάποιο βαθμό πραγματικής αυτονομίας από το κράτος. Πολλές από τις μεγαλύτερες εταιρείες στον κόσμο σήμερα υπάρχουν στην ίδια κλίμακα –από οικονομική άποψη– με ορισμένες εθνικές κυβερνήσεις και αυτό τις καθιστά τρομερές δομές εξουσίας από μόνες τους. Χωρίς όμως το κράτος, οι εταιρείες δεν μπορούν να έχουν ουσιαστική ύπαρξη: δεν μπορούν να έχουν νομική βάση για τη λειτουργία τους ως ο πρωταρχικός θεσμός μέσω του οποίου αναπαράγεται το κεφάλαιο, δεν μπορούν να έχουν καμία υποδομή ή μάλιστα πολιτικούς συμμάχους ή εκπροσώπους στην κυβέρνηση. Έτσι τα ρυθμιστικά συστήματα δεν είναι τελικά σε θέση να επιλύσουν συγκρούσεις και κρίσεις, αλλά μπορούν απλώς να τις

⁴⁴Levi, M. and Lord, N. (2017) 'White-Collar and Corporate Crime' in A. Liebling, S. Maruna and L. McAra (eds) The Oxford Handbook of Criminology, 6th Ed., Oxford: OUP

επαναπροσδιορίσουν με τρόπους που επιτρέπουν στις κυβερνήσεις να διατηρήσουν, προσωρινά τουλάχιστον, κάποιο έλεγχο στη βελτίωση των εταιρικών ζημιών⁴⁵.

⁴⁵Tombs, S. and Whyte, D. (2013) 'Transcending the deregulation debate? Regulation, risk, and the enforcement of health and safety law in the UK' Regulation and Governance 7: 61-79

2.3.1. Κρατικό εταιρικό έγκλημα στην παγκόσμια οικονομία

Η περίοδος από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 έως σήμερα έχει αλλάξει τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε το κράτος, καθώς πλέον αξιολογείται ως παρατηρητής, διευκολυντής και συνωμότης σε εταιρικά εγκλήματα. Τις τελευταίες δεκαετίες αναδύθηκε ο νεοφιλελευθερισμός, ένα σύνολο ιδεών και κυβερνητικών πρακτικών που εξυψώνουν τις εμπορευματοποιημένες κοινωνικές σχέσεις μέσω των ιδιωτικοποιήσεων και της ενεργητικής ενθάρρυνσης ολοένα ταχύτερων και πιο έντονων μορφών συσσώρευσης κεφαλαίου. Σήμερα οι περισσότεροι πολιτικοί έχουν αποδεχτεί τον νεοφιλελευθερισμό ως μια νέα μορφή πραγματικότητας και ότι δεν υπάρχει εναλλακτική στην άνοδο του καπιταλισμού της «ελεύθερης αγοράς». Οι κυβερνήσεις επιλέγουν να υιοθετήσουν πολιτικές απορρύθμισης, χαμηλής φορολογίας και μείωσης των δαπανών ως το τίμημα της ενσωμάτωσης του έθνους-κράτους σε αυτήν την «παγκόσμια οικονομία» με συνέπεια να υπάρχει όλος και λιγότερος έλεγχος των πολιτικών ⁴⁶.

Σε αυτό το πλαίσιο υπήρξε μία νέα μορφή εταιρικού εγκλήματος, που αναπτύχθηκε γύρω από την έννοια των «εγκλημάτων της παγκοσμιοποίησης». Ένα από τα καθοριστικά χαρακτηριστικά της παγκοσμιοποίησης είναι η ανάπτυξη και η κλίμακα των διεθνών εταιρειών. Εάν οι εταιρείες ενεργούν σε διεθνή ή, μάλιστα, παγκόσμια κλίμακα, τότε μπορούν επίσης να εμπλακούν σε έγκλημα ή να προκαλέσουν ζημιά σε αυτήν την κλίμακα⁴⁷.

⁴⁶ Levi, M. and Lord, N. (2017) 'White-Collar and Corporate Crime' in A. Liebling, S. Maruna and L. McAra (eds) The Oxford Handbook of Criminology, 6th Ed., Oxford: OUP

⁴⁷ Levi, M. and Lord, N. ό.π.

Οι Michalowski και Kramer ⁴⁸ είχαν επισημάνει πώς η τεράστια επέκταση των διεθνών εταιρειών εκθέτει τους πολίτες των χωρών που αναπτύσσουν δράση σε έναν αυξανόμενο αριθμό εταιρικών βλαβών. Οι εταιρείες μπορούν να ασκήσουν τόσο άμεσες όσο και έμμεσες επιρροές σε πραγματικές ή δυνητικές κυβερνήσεις. Οι άμεσες επιρροές αναφέρονται στην απλή χρήση από τις εταιρείες της οικονομικής τους δύναμης για να επηρεάσουν τις κυβερνητικές αποφάσεις. Οι έμμεσες επιρροές αναφέρονται περισσότερο στους τρόπους με τους οποίους μπορεί να δομηθεί αυτό που θεωρείται πολιτικά εφικτό - το να κάνεις μια οικονομία «ελκυστική» για παγκόσμιες επενδύσεις, διασφαλίζοντας ότι οι κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί κανονισμοί είναι χαλαροί και οι εταιρικοί φόροι χαμηλά, και ούτω καθεξής. Αυτό επιτρέπει στις εταιρείες να συνεργάζονται με τα καθεστώτα, να αναρριχώνται στην παγκόσμια οικονομία παίρνοντας αποφάσεις σχετικά με το ποια ρυθμιστικά και πολιτικά καθεστώτα ευνοούν περισσότερο μια συγκεκριμένη χώρα και με ποια πολιτικά πρόσωπα θα πρέπει να μιλήσουν. Επιπλέον καθώς οι νόμοι ισχύουν για τις επιχειρήσεις που αναπτύσσουν δράση εντός των συνόρων, οι διεθνείς αυτές εταιρίες, οι πολυεθνικές για να μπορέσουν να ρυθμιστούν κανονιστικά και νομοθετικά θα πρέπει να εξαλειφθούν τα κενά των νόμων.

Οι ζώνες επεξεργασίας εξαγωγών αποτελούν παράδειγμα χώρου μεταξύ των νόμων. Η ΔΟΕ τις ορίζει βιομηχανικές ζώνες με ειδικά κίνητρα που έχουν δημιουργηθεί για την προσέλκυση ξένων επενδυτών, στις οποίες τα εισαγόμενα υλικά υφίστανται κάποιο βαθμό επεξεργασίας πριν επανεξαχθούν. Αυτά τα ειδικά κίνητρα μπορεί να περιλαμβάνουν

⁴⁸Michalowski, P.&Kramer, P. (2007). State corporate crime and criminological inquiry. *International Handbook of white collar and corporate crime*. pp(200-213)

αναστολή των κανονικών συντελεστών των εξαγωγικών και εισαγωγικών δασμών, φορολογική απαλλαγή και απαλλαγή από τα εργασιακά δικαιώματα και τους κανονισμούς υγείας και ασφάλειας. Ως εκ τούτου, οι ζώνες επεξεργασίας εξαγωγών δημιουργούνται από τις κυβερνήσεις ως παράνομες ή οριακές ζώνες με σκόπιμη πρόθεση να προσελκύσουν εταιρείες – για να λειτουργήσουν εκτός νόμου⁴⁹.

Έχουμε έτσι εγκλήματα παγκοσμιοποίησης. Σύμφωνα με τους David Friedrichs και Dawn Rothe, πρόκειται για εγκλήματα και βλάβες που συμβαίνουν κυρίως σε ή επηρεάζουν δυσανάλογα τις φτωχότερες χώρες του κόσμου και που ωφελούν κυρίως οργανισμούς που εδρεύουν ή κυριαρχούνται από πλουσιότερες χώρες. Οι βασικοί οργανισμοί που διαπράττουν και/ή επωφελούνται από τέτοια εγκλήματα είναι τα εθνικά κράτη και οι πολυεθνικές. Και τα εγκλήματα αυτά δεν είναι ούτε απλά κρατικά ούτε απλά εταιρικά⁵⁰.

⁴⁹Levi, M. and Lord, N. (2017) 'White-Collar and Corporate Crime' in A. Liebling, S. Maruna and L. McAra (eds) The Oxford Handbook of Criminology, 6th Ed., Oxford: OUP

⁵⁰ Levi, ό.π.

2.4. Η συμβιωτική σχέση μεταξύ κρατών και εταιριών

Ο ισχυρισμός ότι η έκταση της ζημίας που προκαλείται από εταιρικά εγκλήματα ξεπερνά όλα τα άλλα εγκλήματα είναι δύσκολο να διαψευσθεί⁵¹. Ωστόσο, οι ορισμοί του εταιρικού εγκλήματος εστιάζονται κυρίως σε εταιρικές παραβιάσεις των νομικών προτύπων. Ο πιο ευρέως αποδεκτός ορισμός του εταιρικού εγκλήματος βασίζεται σε μια νομικιστική άποψη, η οποία το περιγράφει ως εταιρικές ενέργειες που αντιβαίνουν στους ποινικούς νόμους και οδηγούν στην καταδίκη της εταιρείας⁵².

Σε αυτό το πλαίσιο, τα εταιρικά εγκλήματα περιλαμβάνουν πολλές παράνομες ενέργειες ή παραλείψεις από οργανισμούς και τους εκπροσώπους τους προς όφελος του οργανισμού ενώ ταυτόχρονα εκμεταλλεύονται τα νομικά κενά⁵³. Ωστόσο, οι επικρατούσες απόψεις για το θέμα και οι πρακτικές αντιμετώπισης σχετικά με το έγκλημα και τον έλεγχό του καθοδηγούνται κατά κύριο λόγο από τα οικονομικά συμφέροντα και τις απαιτήσεις του καπιταλισμού. Κατά συνέπεια, πολλές επιβλαβείς ενέργειες που εκδηλώνονται από άτομα και ομάδες

⁵¹Tombs, S., & Whyte, D. (2020). The shifting imaginaries of corporate crime. *Journal of White Collar and Corporate Crime*, 1(1), 16-23. <https://doi.org/10.1177/2631309X19882641>

⁵²Shapiro, S. P. (1990). Collaring the crime, not the criminal: Reconsidering the concept of white-collar crime. *American sociological review*, 55(33), 346-365. <https://doi.org/10.2307/2095761>

⁵³Van Erp, J. (2018). The organization of corporate crime: Introduction to special issue of administrative sciences. *Administrative Sciences*, 8(3), 6. <https://doi.org/10.3390/admsci8030036>

που κατέχουν πολιτική και οικονομική εξουσία συχνά θεωρούνται ως μη εγκληματικές δραστηριότητες⁵⁴.

Συγκεκριμένα, το παράδειγμα κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, που εισήχθη από τους Kramer και Michalowski τη δεκαετία του 1990, προσφέρει ένα ισχυρό εννοιολογικό πλαίσιο στηριζόμενο σε παλαιότερες θεωρίες και στοχεύει στην κατανόηση των εγκλημάτων που διαπράττονται από αυτούς που βρίσκονται στην εξουσία, ξεκινώντας από το έργο του Sutherland για τα εγκλήματα λευκού κολάρου και επεκτείνοντας τα πολιτικά και οργανωτικά εγκλήματα⁵⁵.

Ο σύγχρονος ορισμός του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος έχει ως εξής: «παράνομες ή κοινωνικά επιζήμιες ενέργειες που προκύπτουν όταν ένας ή περισσότεροι θεσμοί πολιτικής διακυβέρνησης συνεργάζονται απευθείας με έναν ή περισσότερους φορείς που είναι υπεύθυνοι για την οικονομική παραγωγή και διανομή»⁵⁶. Επεξεργαζόμενοι αυτόν τον ορισμό, οι Kramer και Michalowski εισήγαγαν δύο κατηγοριοποιήσεις για το κρατικό-εταιρικό έγκλημα: «Κρατικό-Εταιρικό έγκλημα: συμβαίνει όταν εταιρείες, με συμβάσεις από την κυβέρνηση, εμπλέκονται σε οργανωτικό παράπτωμα, είτε μέσω ρητών οδηγιών είτε μέσω σιωπηρής κρατικής συναίνεσης. και η διευκόλυνση από το κράτος συμβαίνει όταν οι κρατικοί ρυθμιστικοί θεσμοί αποτυγχάνουν να περιορίσουν τις

⁵⁴ Bernat, I., & Whyte, D. (2019). State-Corporate Crimes. In M. Rorie. *The Handbook of White-Collar Crime* (pp.127-138). JohnWiley&Sons

⁵⁵ Griffin, O. H., & Spillane, J. F. (2016). Confounding the process: Forgotten actors and factors in the state-corporate crime paradigm. *Crime, Law and Social Change*, 66(4), 421-437. <https://doi.org/10.1007/s10611-016-9634-6>

⁵⁶ Kramer, R. C., Michalowski, R. J., & Kauzlarich, D. (2002). The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime. *Crime & Delinquency*, 48(2), 263-282. <https://doi.org/10.1177/0011128702048002005>

παράνομες οικονομικές δραστηριότητες. Αυτή η αποτυχία μπορεί να οφείλεται σε άμεση συμπαιγνία μεταξύ εταιρειών και κυβερνήσεων ή επειδή και τα δύο μέρη μοιράζονται στόχους που μπορεί να παρεμποδίζονται από αυστηρότερους κανονισμούς»⁵⁷.

Το θεωρητικό πλαίσιο για το έγκλημα Κράτους-Εταιρείας είναι σημαντικό γιατί υπογραμμίζει τις βλαβερές και μερικές φορές θανατηφόρες συνέπειες των πρωτοβουλιών μεταξύ κρατών και εταιρειών. Αυτές οι συνεργασίες έχουν τις ρίζες τους στα αμοιβαία συμφέροντά τους και σε ένα παράλληλο νομικό σύστημα. Αυτό εγείρει συζητήσεις σχετικά με τις ελλείψεις του κράτους στη ρύθμιση που προκαλούνται από εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες. Επιπλέον, αυτό το πλαίσιο διευκρινίζει πώς ορισμένες ζημιογόνες και κοινωνικά επιζήμιες ενέργειες δεν θεωρούνται εγκληματικές στο σταυροδρόμι εταιρικών και κρατικών συμφερόντων. Αυτό μπορεί να οφείλεται στην απουσία νομικών ή κανονιστικών διατάξεων ή στην αδράνεια των εμπλεκόμενων που είναι υπεύθυνοι για την τήρηση των νόμων⁵⁸.

Κοινό σημείο μεταξύ όλων των εταιρικών-κρατικών εγκλημάτων είναι η τυποποίηση και η εξομάλυνσή τους μέσω νόμων και κανονιστικών διαδικασιών. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η βλάβη προκύπτει από την τήρηση των οδηγιών του κράτους⁵⁹. Τα εγκλήματα που διαπράττονται από κράτη και μεγάλες εταιρείες περιλαμβάνουν πάντα αλληλεπίδραση και συνεργασία, είτε σιωπηρή είτε ρητή, μεταξύ αυτών των δύο οντοτήτων. Κατά συνέπεια είναι αδύνατη η αποσύνδεση

⁵⁷ Kramer, Michalowski & Kauzlarich, ό.π.

⁵⁸ Kramer, Michalowski & Kauzlarich, ό.π.

⁵⁹ Tombs, S., & Whyte, D. (2020). The shifting imaginaries of corporate crime. *Journal of White Collar and Corporate Crime*, 1(1), 16-23. <https://doi.org/10.1177/2631309X19882641>

των κρατικών συμφερόντων από τα εταιρικά συμφέροντα λόγω των αλληλεπικαλυπτόμενων προσώπων σε οργανωτικές και κρατικές ιεραρχίες και των πολυάριθμων συνδέσεων που προκύπτουν όταν τα άτομα αναλαμβάνουν υψηλόβαθμους ρόλους σε εταιρικούς και κρατικούς τομείς⁶⁰

Υπάρχουν τρεις διαστάσεις στον τρόπο λειτουργίας του εγκλήματος. Πρώτον, το εταιρικό κρατικό έγκλημα αμφισβητεί την οργανωτική παρέκκλιση ως μεμονωμένη πράξη. Δεύτερον, υπογραμμίζει την οριζόντια φύση της σχέσης μεταξύ πολιτικών και οικονομικών θεσμών. Τέλος, επισημαίνεται η σχέση μεταξύ Εταιρίας και Κράτους στην ίδια τη φύση του εγκλήματος, η οποία δημιουργεί κάθετες σχέσεις μεταξύ των ατομικών, θεσμικών και πολιτικοοικονομικών επιπέδων οργανωτικής δράσης⁶¹.

Η μελέτη του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος έχει επικεντρωθεί στην έμφαση του ρόλου του κράτους και στην κοινωνική βλάβη που προκαλούν οι εταιρείες. Η κεντρική συζήτηση περιστρέφεται γύρω από την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο το κράτος ξεκινά, συμμετέχει ή βοηθά στο εταιρικό έγκλημα⁶². Υπογραμμίζοντας το βάθος της σχέσης

⁶⁰ Rothe, D. L., & Medley, C. (2019). Beyond State and State-Corporate Crime Typologies: The Symbiotic Nature, Harm, and Victimization of Crimes of the Powerful and Their Continuation. In M. Rorie (Ed.), *The Handbook of White-Collar Crime* (pp. 81-94). John Wiley & Sons.

⁶¹ Kramer, R. C., Michalowski, R. J., & Kauzlarich, D. (2002). The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime. *Crime&Delinquency*, 48(2), 263-282. <https://doi.org/10.1177/0011128702048002005>

⁶² Whyte, D. (2014). Regimes of permission and state-corporate crime. *State Crime Journal*, 3(2), 237-246. <https://doi.org/10.13169/statecrime.3.2.0237>

μεταξύ του κράτους και των εταιρειών και τη συμβιωτική φύση τους, έγινε δυνατή η αναγνώριση των πολυάριθμων σεναρίων στα οποία κυβερνήσεις και εταιρείες γίνονται εταίροι στο έγκλημα.

Αναλύοντας το διακρατικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν οι εταιρείες, οι Michalowski και Kramer⁶³ υποστήριξαν ότι το κρατικό-εταιρικό έγκλημα πρέπει να διευρυνθεί ώστε να συμπεριλάβει τις διάφορες βλάβες που προκαλούνται από τις εταιρείες με διεθνή επιχειρηματική δραστηριότητα. Εν μέσω της παγκοσμιοποίησης, η αναγνώριση των διακρατικών και παγκόσμιων διαστάσεων του εταιρικού εγκλήματος έχει δημιουργήσει ένα νέο σώμα βιβλιογραφίας στην παγκόσμια εγκληματολογία. Αυτή η βιβλιογραφία στοχεύει κυρίως να κατανοήσει τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στα εγκλήματα και στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

Ο Tombs⁶⁴ αναγνωρίζοντας τις προόδους στη βιβλιογραφία για το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, υπογραμμίζει μια πιθανή αντίφαση, καθώς η έννοια δίνει έμφαση στις σχέσεις μεταξύ του κράτους και των εταιρειών και τις αποκλίνουσες ενέργειές τους. Αυτό οδήγησε τις σχετικές μελέτες να δίνουν συχνά προτεραιότητα στην κατανόηση συγκεκριμένων περιστατικών, παραβλέποντας έτσι τη φύση και τη δυναμική των σχέσεων κράτους-εταιρείας.

⁶³ Michalowski, R. J., & Kramer, R. C. (2007). State-corporate crime and criminological inquiry. In H. N. Pontell, & G. Geis (Eds.), *International handbook of white-collar and corporate crime* (pp. 200-219). Springer.

⁶⁴ Tombs, S. (2007). Globalisation, neoliberalism and the trajectories of public policy: closing (and reopening?) political possibilities. *International Journal of Management Concepts and Philosophy*, 2(4), 299-316. <https://doi.org/10.1504/IJMCP.2007.015127>

Ένα επαναλαμβανόμενο αντικείμενο μελέτης της έρευνας είναι η έλλειψη σαφήνειας σχετικά με τα όρια μεταξύ του κράτους και των εταιρικών οντοτήτων και μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Εάν το κράτος και οι εταιρικές δραστηριότητες είναι στενά αλληλένδετες, έτσι ώστε οι εταιρείες να λειτουργούν με συνέπεια εντός και εκτός των κανονισμών που θέτει το κράτος, θα πρέπει να επεκταθεί αυτό το παράδειγμα για να αποκτηθεί μια βαθύτερη κατανόηση της συμβιωτικής σχέσης μεταξύ του κράτους και εταιρειών⁶⁵.

Οι οργανισμοί παρέχουν ευκαιρίες για την εφαρμογή εξειδικευμένων γνώσεων που είναι απαραίτητες για τη διάπραξη εγκλημάτων, και ως εκ τούτου, απαιτούν μεγαλύτερη προσοχή από την εγκληματολογική επιστήμη. Πολυάριθμες μελέτες που διεξήχθησαν από εγκληματολόγους και κοινωνιολόγους σχετικά με τις αιτίες και τις συνέπειες του εταιρικού εγκλήματος έχουν βασιστεί σε υπάρχουσες οργανωτικές θεωρίες για να αποκτήσουν μια πιο εις βάθος κατανόηση του οργανωτικού πλαισίου. Ωστόσο, αυτό που οι εγκληματολόγοι ταξινομούν ως εταιρικό έγκλημα θεωρείται συχνά ως φαινόμενο εκτός οργανωτικών μελετών. Κατά συνέπεια, η ζημιά που προκαλείται στα θύματα εγκλημάτων από οργανώσεις που υπερβαίνει την ατομική πρόθεση υποβαθμίζεται⁶⁶.

⁶⁵Rothe, D. L., & Medley, C. (2019). Beyond State and State-Corporate Crime Typologies: The Symbiotic Nature, Harm, and Victimization of Crimes of the Powerful and Their Continuation. In M. Rorie (Ed.), *The Handbook of White-Collar Crime* (pp. 81-94). John Wiley & Sons.

⁶⁶Van Erp, J. (2018). The organization of corporate crime: Introduction to special issue of administrative sciences. *Administrative Sciences*, 8(3), 6.
<https://doi.org/10.3390/admsci8030036>

2.5. Η υποβάθμιση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

Συχνά υπάρχει μία συσκότιση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος με διάφορες τεχνικές καθώς το κράτος εμπλέκεται σε αυτό. Συνήθως τακτική είναι οι εμπλεκόμενοι να αρνούνται τα περιστατικά. Αρκετές φορές επίσης το έγκλημα παρουσιάζεται να έχει μικρότερη ποινική απαξία από την πραγματική, τα άτομα που το καταγγέλλουν να κατηγορούνται ότι το πράττουν προς ιδίων όφελος ή ότι έχουν απώτερους σκοπούς, ή ακόμα και οι διωκτικές αρχές να υποπίπτουν σε λάθη στη διεξαγωγή της έρευνας⁶⁷.

Όπως επισημαίνεται από τους Brown και Cloke, η διαφθορά αποτελεί λειτουργικό στοιχείο στο κρατικό – εταιρικό έγκλημα. Αν είναι δύσκολος ο εντοπισμός των περιπτώσεων διαφθοράς, δεν υπάρχει σωστός εντοπισμός των στοιχείων που αποδίδουν την πραγματική της διάσταση καθώς και ελλιπής αξιολόγηση για τα αν τα στοιχεία αυτά είναι αληθή ή δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και απλά εξυπηρετούν στην διαστρέβλωση των γεγονότων και στον επηρεασμό της κοινής γνώμης⁶⁸.

Αρκετές φορές τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας βοηθούν στην αποσιώπηση της πραγματικότητας και συνδράμουν στο να μην φανερώνονται εγκλήματα και οι πραγματικές τους διαστάσεις. Η υποβάθμιση ενός κρατικού εταιρικού εγκλήματος από τα ΜΜΕ είναι

⁶⁷Βιδάλη, Σοφία, *Πέρα από τα όρια: Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα* (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017).σ.143

⁶⁸Ed Brown & Jonathan Cloke, «Neoliberal Reform, Governance and Corruption in the South: Assessing the International Anti-Corruption Crusade» (2004) 36(2) *Antipode*, σ. 272-294.

εφικτή καθώς απευθύνονται σε μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες, βοηθούν στη διαμόρφωση της απόψεων και στάσεων και διευκολύνουν στη επίδραση της συλλογικής συνείδησης και στην προβολή προτύπων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά⁶⁹. Τα οικονομικά συμφέροντα ελέγχουν τα ΜΜΕ και η σχέση αυτή οδηγεί στην απόκρυψη των γεγονότων ή στην προβολή συγκεκριμένων που εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους και επηρεάζουν ανάλογα την κοινή γνώμη⁷⁰. Τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας συνδράμουν έτσι στη βιωσιμότητα του κρατικού εταιρικού εγκλήματος, επιλέγουν τι θα προβάλλεται και τι θα αποκρύπτεται από την επικαιρότητα στρέφοντας τη κοινή γνώμη σε άλλα θέματα που υποτίθεται ότι είναι σημαντικά για την κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή⁷¹.

⁶⁹Βασίλης Χ. Καρύδης, *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα: Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη* (Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2010), σ. 51.

⁷⁰Γασπαρινάτου, ό.π., σ. 175. Γασπαρινάτου, Μαργαρίτα, «Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Ε.Α.Π., Αθήνα 2019), σ. 157-183.

⁷¹Κώστας Κοσμάτος, «Η ποινική νομοθεσία στην εποχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα», στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Εγκλήματα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2016), σ. 390-405, σε σ. 402.

Ολυμπία Σπανού «Κρατικό εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα.
Υπόθεση Siemens. Αίτια, διαστάσεις, ποινικές συνέπειες και
ιδιαιτερότητες»

Κεφάλαιο 3°

Υπόθεση Siemens

3.1. Υπόθεση Siemens. Εταιρική πολιτική η διαφθορά

Πριν από είκοσι χρόνια περίπου ένα κολοσσιαίο σκάνδαλο διαφθοράς στο οποίο εμπλέκεται η Siemens, μια από τις μεγαλύτερες εταιρείες ηλεκτρολογικών μηχανικών στον κόσμο, συγκλόνισε τον κόσμο. Η κλίμακα του ήταν τέτοια που αποδόθηκε ο χαρακτηρισμός η μεγαλύτερη υπόθεση διαφθοράς της εποχής. Η Linda Thomsen, Διευθύντρια του Security Exchange Commission περιέγραψε το μοτίβο της δωροδοκίας στην εταιρεία ως μία άνευ προηγουμένου υπόθεση σε κλίμακα και γεωγραφική εμβέλεια. Η διαφθορά αφορούσε περισσότερα από 1,4 δισεκατομμύρια δολάρια σε δωροδοκίες σε κυβερνητικούς αξιωματούχους στην Ασία, την Αφρική, την Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή και την Αμερική⁷².

Πριν από το σκάνδαλο διαφθοράς, η φήμη της Siemens ήταν εξαιρετικά καλή. Ήταν γνωστή για τα τεχνολογικά προϊόντα και τις αξιόπιστες υπηρεσίες της στις τηλεπικοινωνίες, την ηλεκτρική ενέργεια, τις μεταφορές και τον ιατρικό εξοπλισμό. Ανέπτυξε δραστηριότητες σε απομακρυσμένες περιοχές, καινοτομώντας νέα προϊόντα υψηλής ποιότητας και κερδίζοντας ανταγωνιστικές προσφορές. Όλος ο κόσμος αιφνιδιάστηκε όταν η αστυνομία εισέβαλε στα κεντρικά γραφεία της εταιρείας στο Μόναχο καθώς και σε άλλες θυγατρικές στις 15 Νοεμβρίου

⁷² Laura Houd, "Lessons from the massive Siemens corruption scandal one decade later" (2018), διαθέσιμο στο [Lessons from the massive Siemens corruption scandal one decade later](#)

2006. Η πρώτη αντίδραση της εταιρείας ήταν να ισχυριστεί ότι είναι αθώα και να κατηγορήσει τα γεγονότα σε μια μικρή «εγκληματική συμμορία»⁷³.

Για χρόνια η εταιρεία προσποιήθηκε ότι δραστηριοποιείται σύμφωνα με τα υψηλότερα ηθικά και νομικά πρότυπα. Τουλάχιστον από το 1991, η Siemens είχε αναπτύξει εταιρικούς κανόνες κατά της διαφθοράς, κώδικες συμπεριφοράς και αυστηρές επιχειρηματικές οδηγίες. Επιλέχθηκε μάλιστα για να γίνει εταιρικό μέλος του γερμανικού κεφαλαίου της Διεθνούς Διαφάνειας το 1998 – μιας μη κυβερνητικής οργάνωσης που δημιουργήθηκε για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Η πραγματικότητα ήταν τελείως διαφορετική. Τουλάχιστον από τη δεκαετία του 1990, η Siemens είχε οργανώσει ένα παγκόσμιο σύστημα διαφθοράς για να κερδίσει μερίδιο αγοράς και να αυξήσει την τιμή της. Μπόρεσε να ξεφύγει από αυτό λόγω των μεγάλων κενών στα νομικά συστήματα πολλών χωρών, συμπεριλαμβανομένης της Γερμανίας, καθώς η καταπολέμηση της διαφθοράς υπήρχε μόνο στα χαρτιά⁷⁴

Για πολλές δεκαετίες οι δωροδοκίες έγιναν ο αποδεκτός επιχειρηματικός κανόνας στη Siemens. Διοχετεύονταν μέσω κρυφών τραπεζικών λογαριασμών, σκοτεινών ενδιάμεσων και ψευδο «συμβούλων». Κατά τον υπολογισμό του κόστους ενός έργου, οι εργαζόμενοι της Siemens χρησιμοποίησαν «nützliche aufwendungen»,

⁷³Rajiv Fernando (IBS Center for Management Research); Debapratim Purkayastha (IBS Center for Management Research); Bharath Krishna Bellamkonda (IBS Center for Management Research) “The Bribery Scandal at Siemens AG” (2010) διαθέσιμο στο [The Bribery Scandal at Siemens AG - The Case Centre](#)

⁷⁴Rajiv Fernando, [ό.π.](#)

έναν κοινό φορολογικό όρο που κυριολεκτικά μεταφράζεται ως «χρήσιμες δαπάνες» ή εσωτερικά κατανοείται ως «δωροδοκίες».

Η κατάσταση δε, βοηθήθηκε από το γεγονός ότι ο νόμος στη Γερμανία ήταν γραμμένος με τρόπο που επέτρεπε να υπολογίζονται οι δωροδοκίες ως δαπάνες που εκπίπτουν από τον φόρο. Αυτό άλλαξε το 1999, όταν η χώρα εναρμόνισε τελικά τη νομοθεσία της με τη Σύμβαση του ΟΟΣΑ του 1997 για την καταπολέμηση της δωροδοκίας. Αυτό κατέστησε παράνομη τη δωροδοκία ξένων αξιωματούχων για γερμανική εταιρεία⁷⁵.

Στις 5 Ιουλίου 2000, η Siemens εξέδωσε μια νέα εταιρική εγκύκλιο που απαιτούσε από τους λειτουργικούς ομίλους και τις περιφερειακές εταιρείες να διασφαλίσουν ότι μια νέα ρήτρα κατά της διαφθοράς θα περιλαμβάνεται σε όλες τις συμβάσεις με πράκτορες, συμβούλους, μεσίτες ή άλλα τρίτα μέρη. Το επόμενο έτος εξέδωσε νέες κατευθυντήριες γραμμές που όριζαν: «Κανένας εργαζόμενος δεν μπορεί άμεσα ή έμμεσα να προσφέρει ή να χορηγεί αδικαιολόγητα πλεονεκτήματα σε άλλους σε σχέση με επιχειρηματικές συναλλαγές, ούτε σε χρηματική μορφή ούτε ως άλλο πλεονέκτημα».⁷⁶

Και όταν εισήχθη στο Χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης το 2001, η εταιρεία υπέκυψε στον Νόμο περί Διαφθοράς στο εξωτερικό του 1977. Επιπλέον, από τον Νοέμβριο του 2003 η εταιρεία ήταν υποχρεωμένη να συμμορφωθεί με τον νόμο Sarbanes-Oxley, με έναν κώδικα δεοντολογίας

⁷⁵ Laura Houd, "Lessons from the massive Siemens corruption scandal one decade later" (2018), διαθέσιμο στο [Lessons from the massive Siemens corruption scandal one decade later](#)

⁷⁶ Rajiv Fernando, [ό.π.](#)

που απαιτούσε από τους οικονομικούς διευθυντές και τους επικεφαλής επιχειρήσεων να ενεργούν υπεύθυνα και με ακεραιότητα.

Τον Ιούλιο του 2004, ο οικονομικός διευθυντής της Siemens εκφώνησε μια ομιλία με τίτλο «Tone from theTop». Ο στόχος ήταν να φανεί ότι η καταπολέμηση της διαφθοράς ήταν τελικά προτεραιότητα και αντίθετη με τις αρχές της ακεραιότητας της εταιρείας. Στην πραγματικότητα, όπως επρόκειτο να σχολιάσει αργότερα ένας Γερμανός εισαγγελέας, το πρόγραμμα συμμόρφωσης της Siemens υπήρχε μόνο στα χαρτιά. Κυβερνητικές έρευνες για τη διαφθορά είχαν ξεκινήσει στο Ισραήλ, την Ουγγαρία, το Αζερμπαϊτζάν, την Ταϊβάν και την Κίνα, ενώ ζητήματα γίνονταν επίσης εμφανή στη Νιγηρία, την Ιταλία, την Ελλάδα και το Λιχτενστάιν⁷⁷.

Όμως, όπως ανακάλυψαν οι Αμερικανοί εισαγγελείς: Η διοίκηση της Siemens απέτυχε να διερευνήσει ή να δώσει συνέχεια σε κανένα από αυτά τα ζητήματα. Παντού – από το Μπαγκλαντές, το Βιετνάμ, τη Ρωσία και το Μεξικό μέχρι την Ελλάδα, τη Νορβηγία, το Ιράκ και τη Νιγηρία – η Siemens δωροδοκούσε κυβερνητικούς αξιωματούχους και δημόσιους υπαλλήλους. Το μέγεθος του συστήματος δωροδοκίας ήταν ευρέως διαδεδομένο. Όπως είπε ο Reinhard Siekaczek, ένας υπάλληλος της Siemens: *Όλοι ξέραμε ότι αυτό που κάναμε ήταν παράνομο. Η πληρωμή δωροδοκίας συνηθιζόταν σχεδόν σε όλες τις επιχειρηματικές μονάδες της Siemens AG, εκτός από τις επιχειρηματικές μονάδες που ασχολούνται με λαμπτήρες και άλλα. Τελικά ελήφθησαν μέτρα κατά της Siemens σε διάφορες χώρες, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, της Γερμανίας, της Ιταλίας και του Λιχτενστάιν*⁷⁸.

⁷⁷Rajiv Fernando, ό.π.

⁷⁸ Laura Houd ό.π.

Μετά τις διώξεις των ΗΠΑ και της Γερμανίας, η Siemens πλήρωσε περισσότερα από 1,6 δισεκατομμύρια δολάρια σε πρόστιμα, ποινές και απομείωση κερδών, συμπεριλαμβανομένων 800 εκατομμυρίων δολαρίων στις αρχές των ΗΠΑ. Αυτή ήταν η μεγαλύτερη χρηματική κύρωση που επιβλήθηκε ποτέ σε υπόθεση βάσει του Νόμου περί Διαφθοράς στο εξωτερικό της Αμερικής από τότε που ψηφίστηκε το 1977.

Η υπόθεση της Siemens είναι εμβληματική και τονίζει την ανάγκη δημιουργίας πραγματικών προγραμμάτων συμμόρφωσης. Χωρίς πραγματικές αντενέργειες, ο κίνδυνος είναι η εξάπλωση της διαφθοράς να συνεχιστεί ως ιός, με τις εταιρείες να μιμούνται η μία την άλλη⁷⁹.

3.2. Οι έρευνες των δημοσίων αρχών στη Γερμανία

Το σκάνδαλο διαφθοράς της Siemens είναι το μεγαλύτερο οικονομικό σκάνδαλο στην ιστορία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Η Δημόσια Εισαγγελία του Μονάχου (Staatsanwaltschaft) κίνησε αρχικά ποινικές έρευνες κατά της Siemens λόγω ανώνυμης καταγγελίας, καθώς και επιστολών από δικαστές από την Ελβετία και την Ιταλία με ενδείξεις υπεξαίρεσης που οδήγησαν στη δίωξη της Siemens AG⁸⁰. Υποστηρίχθηκε ότι περίπου 20 εκατομμύρια ευρώ προερχόμενα από την εταιρεία χρησιμοποιήθηκαν για δωροδοκίες. Σύμφωνα με τον

⁷⁹ Laura Houd, "Lessons from the massive Siemens corruption scandal one decade later" (2018), διαθέσιμο στο [Lessons from the massive Siemens corruption scandal one decade later](#)

⁸⁰ Primbs, Michael and Wang, Clara, "Notable Governance Failures: Enron, Siemens and Beyond" (2016). Comparative Corporate Governance and Financial Regulation. 3 διαθέσιμο στο . https://scholarship.law.upenn.edu/fisch_2016/3

τύπο, οι εργαζόμενοι της Siemens υπεξαίρεσαν τα χρήματα για να συναφθούν εμπορικές συμφωνίες στο εξωτερικό. Για παράδειγμα, πιθανότατα χρησιμοποιήθηκε μέρος των χρημάτων για την απόκτηση της άδειας για τη δημιουργία του συστήματος ασφαλείας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα το 2004⁸¹. Επιπλέον, στην Αφρική και σε άλλα μέρη του κόσμου, ήταν δυνατή η λήψη παραγγελιών μόνο με παράνομες πληρωμές. Στις 15 Νοεμβρίου του 2006, 250 δημόσιοι υπάλληλοι και 23 εισαγγελείς πραγματοποίησαν έρευνες σε ιδιωτικές κατοικίες της εταιρείας και των εργαζομένων στο Μόναχο, το Ερλάνγκεν και την Αυστρία. Κατά τη διάρκεια των ερευνών κατάσχισαν μεταξύ 200 με 300 αρχεία με πρόσφατα επιχειρηματικά έγγραφα, περίπου 36.000 αρχεία με παλαιότερα έγγραφα και επίσης έναν τεράστιο όγκο δεδομένων⁸². Ωστόσο, μόνο αργότερα έγινε φανερό η πλήρης έκταση του σκανδάλου. Στο τέλος, η υπόθεση αυτή έφτασε να έχει διαστάσεις περίπου ενός δισεκατομμυρίου ευρώ σε υπεξαίρεσεις και δωροδοκίες. Ο Peter Löscher, ο πρόεδρος της Siemens AG, ανακοίνωσε στις 8 Νοεμβρίου 2007 κατά τη διάρκεια της ετήσιας συνέντευξης Τύπου της Siemens ότι εντοπίστηκε να έχουν καταβληθεί αμφίβολες πληρωμές ύψους 1,3 δισεκατομμυρίων ευρώ⁸³.

⁸¹ Manager-Bande verschob Millionensummen ins Ausland, διαθέσιμο στο: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,450217,00.html>.

⁸² Pressemitteilung 04/06 der Staatsanwaltschaft München I vom 16.11.2006, διαθέσιμο στο: www.justiz.bayern.de/sta/sta/m1/presse/archiv/2006/00558/

⁸³ WEIDENFELD, Ursula Nützliche Aufwendungen? Der Fall Siemens und die Lehren für das Unternehmen, die Industrie und Gesellschaft, München 2011. („cited as: Author, in: Weidenfeld, Nützliche Aufwendungen“)

3.3. Έρευνες της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς (SEC) στις ΗΠΑ

Λίγο μετά την επιδρομή των γερμανικών δημόσιων αρχών το φθινόπωρο του 2006, αξιωματούχοι στις ΗΠΑ ξεκίνησαν τη διερεύνηση της υπόθεσης το 2007. Επισημαίνεται ότι ευρωπαϊκές εταιρείες, οι οποίες είναι εισηγμένες στο αμερικανικό χρηματιστήριο, διέπονται από την αμερικανική νομοθεσία περί τίτλων και συνεπώς από την SEC (Security and Exchange Commission). Λόγω του γεγονότος ότι η Siemens ήταν εισηγμένη από τις 6 Μαρτίου 2001 στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης, μπορούσε να θεωρηθεί υπεύθυνη από εκείνη τη στιγμή στις ΗΠΑ για εγκλήματα διαφθοράς που διέπρατταν στο εξωτερικό⁸⁴.

3.4. Ενδοεταιρική έρευνα

Η διοίκηση της Siemens αποφάσισε από νωρίς να διεξάγει τις δικές της εσωτερικές έρευνες παράλληλα με τη συνεργασία της με τις δημόσιες αρχές. Για το σκοπό αυτό, στις 15 Δεκεμβρίου 2006, η Siemens προσέλαβε τη διεθνή δικηγορική εταιρεία Debevoise & Plimpton (Primbs & Wang, 2016). Ο Gerhard Cromme, ο πρόεδρος της επιτροπής ελέγχου, ανακοίνωσε τα ακόλουθα στη γενική συνέλευση της 25ης Ιανουαρίου 2007: «Η εντολή που δόθηκε στην Debevoise & Plimpton είναι για πλήρη και ανεξάρτητη έρευνα»⁸⁵. Η δικηγορική εταιρεία θα πρέπει να εξετάσει εάν υπήρξε παραβίαση των κανονισμών κατά της διαφθοράς και να

⁸⁴ Primbs, Michael and Wang, Clara, "Notable Governance Failures: Enron, Siemens and Beyond" (2016). Comparative Corporate Governance and Financial Regulation. 3 διαθέσιμο στο . https://scholarship.law.upenn.edu/fisch_2016/3

⁸⁵ Hauptversammlung der Siemens AG am 26. Januar 2016, διαθέσιμο στο <https://www.siemens.com/press/pool/de/events/2016/corporate/2016-Q1/2016-HV-redekaeser.pdf>

ξεκινήσει μια ανεξάρτητη αξιολόγηση περί της συμμόρφωσης και του συστήματος ελέγχου της Siemens. Λόγω του μεγέθους της εταιρείας, το λογιστικό έτος 2006 η Siemens απασχολούσε περίπου 475.000 υπαλλήλους και ενεργούσε παγκοσμίως σε 190 χώρες, η διάσταση αυτής της έρευνας ήταν τουλάχιστον τεράστια. Σύμφωνα με τη Siemens, οι λειτουργίες της Debevoise & Plimpton περιλάμβαναν μεταξύ άλλων: 1750 συνεντεύξεις με υπαλλήλους της Siemens και άλλα άτομα, 800 ενημερωτικές συζητήσεις με υπαλλήλους για την απόκτηση βασικών πληροφοριών, 88 εκατομμύρια ηλεκτρονικά έγγραφα, 14 εκατομμύρια χειρόγραφα έγγραφα, 38 εκατομμύρια αναλυμένες οικονομικές συναλλαγές και 10 εκατομμύρια εξετασθέντα τραπεζικά αρχεία⁸⁶. Επιπλέον, τον Οκτώβριο του 2007, η Siemens προσέφερε ένα εκτεταμένο πρόγραμμα αμνηστίας για τους νυν και πρώην υπαλλήλους τους, προκειμένου να τους παρακινήσει να αποκαλύψουν τυχόν περαιτέρω πιθανές υποθέσεις διαφθοράς. Υπό την προϋπόθεση ότι οι εργαζόμενοι θα συνεργάζονταν οικειοθελώς και πλήρως, η Siemens συμφώνησε να παραιτηθεί από το μονομερή τερματισμό της εργασιακής τους απασχόλησης καθώς και από οποιαδήποτε αξίωση για τιμωρία των εν λόγω εργαζόμενους ως αντάλλαγμα.

⁸⁶ Primbs, Michael and Wang, Clara, "Notable Governance Failures: Enron, Siemens and Beyond" (2016). Comparative Corporate Governance and Financial Regulation. 3 διαθέσιμο στο https://scholarship.law.upenn.edu/fisch_2016/3

3.5. Πρόστιμα σε ΗΠΑ και Γερμανία

Η Siemens μπόρεσε να καταλήξει σε συμφωνία με τις γερμανικές και αμερικανικές αρχές λίγους μήνες αργότερα. Τον Οκτώβριο του 2007 το περιφερειακό δικαστήριο του Μονάχου (Landgericht) επέβαλε πρόστιμο ύψους 201 εκατομμυρίων ευρώ κατά του πρώην τμήματος τηλεπικοινωνιών της Siemens «Com». Το δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ένας πρώην διευθύνων σύμβουλος δωροδοκούσε ξένους δημόσιους αξιωματούχους μαζί με άλλα πρόσωπα με σκοπό τη λήψη διαφόρων εντολών μεταξύ των ετών 2001 και 2004. Η βάση της προαναφερθείσας απόφασης οφειλόταν σε 77 επαληθεύσιμες υποθέσεις δωροδοκίας στη Νιγηρία, τη Ρωσία και τη Λιβύη⁸⁷.

Πίνακας 1

Πρόστιμα στη Siemens στη Γερμανία

Η Siemens πλήρωσε το Δεκέμβριο του 2008 περισσότερα από \$800 εκατομμύρια προς επίλυση των κατηγοριών που εξέταζε ο Εισαγγελέας του Μονάχου.

- €201 εκατομμύρια (περίπου \$284 εκατομμύρια) για κατάχρηση εμπιστοσύνης και διαφθορά στο πρώην τμήμα τηλεπικοινωνιών (1 εκατομμύριο ευρώ πρόστιμο και 280 εκατομμύρια ευρώ αποζημίωση)

- €395 εκατομμύρια (περίπου \$540 εκατομμύρια) επειδή η διοίκηση παραβίασε τα καθήκοντα επίβλεψης που είχαν για εφαρμογή και έλεγχο

⁸⁷ Primbs, Michael and Wang, Clara, "Notable Governance Failures: Enron, Siemens and Beyond" (2016). Comparative Corporate Governance and Financial Regulation. 3 διαθέσιμο στο . https://scholarship.law.upenn.edu/fisch_2016/3

κανονισμού ηθικής και δεοντολογίας (€250,000 πρόστιμο και €394.75 εκατομμύρια ευρώ αποζημίωση).

Πηγή: Dunn, 2018⁸⁸

Στις 15 Δεκεμβρίου 2008 ανακοινώθηκε ότι η διαδικασία κατά της Siemens στο Μόναχο καθώς και στην Ουάσινγκτον είχε ολοκληρωθεί. Η δημόσια εισαγγελία του Μονάχου τους επέβαλε πρόστιμο 395 εκατομμυρίων ευρώ, λόγω παραβίασης των εποπτικών καθηκόντων. Στις ΗΠΑ, η Siemens κρίθηκε ένοχη για εσκεμμένη παράβαση των διατάξεων της FCPA (Foreign Corrupt Practices Act), αποτυγχάνοντας εσκεμμένα να διατηρήσει ένα κατάλληλο σύστημα εσωτερικών λογιστικών ελέγχων και την τήρηση που απαιτείται στα αρχεία. Η Siemens και τρεις θυγατρικές που εμπλέκονταν στο σκάνδαλο δέχτηκαν πρόστιμο ύψους 450 εκατομμυρίων USD. Επιπλέον, μια πολιτική διαδικασία από την SEC, η οποία είχε κινηθεί λόγω παραβίασης των διατάξεων της FCPA, κατέληξε σε πρόστιμο στους ποσό 350 εκατομμυρίων USD (αποσβέσιμο των πλεοναζόντων κερδών).

⁸⁸ Dunn, Gibson (2018) Ten Years After Siemens: The Evolving Landscape of Global Anti-Corruption Enforcement, Διαθέσιμο στο <https://www.gibsondunn.com/wp-content/uploads/2018/09/WebcastSlides-Ten-Years-After-Siemens-The-Evolving-Landscape-of-Global-Anti-Corruption-Enforcement-17-Sept-2018.pdf>

Πίνακας 2

Πρόστιμα στη Siemens στις ΗΠΑ

Πρόστιμο σε Ποινικά Δικαστήρια

Η Siemens δήλωσε ένοχη στις κατηγορίες παραβίασης του Διατάγματος Foreign Corrupt Practices Act (FCPA) και συνομωσίας παραβίασης των λογιστικών του διατάξεων, και έλαβε πρόστιμο \$450 εκατομμύρια.

Πρόστιμο σε Αστικά Δικαστήρια

Η Siemens πλήρωσε πρόστιμο \$350 εκατομμύρια ως αναγκαστική παραίτηση από παράνομα κέρδη σε συνέχεια των κατηγοριών ότι παραβίασε το Διάταγμα Foreign Corrupt Practices Act (FCPA) περί τήρησης λογιστικών αρχείων και μη δωροδοκίας.

Πηγή: Dunn, 2018⁸⁹

⁸⁹ Dunn, Gibson (2018) ό.π.

Τα πρόστιμα θα μπορούσαν να ήταν πολύ χειρότερα εάν η Siemens δεν είχε συμφωνήσει να συνεργαστεί με την SEC. Συνολικά η Siemens έπρεπε να πληρώσει περισσότερα από 2,6 δισεκατομμύρια USD για να καθαρίσει το όνομά της: 1,6 δισεκατομμύρια δολάρια σε πρόστιμα και τέλη στη Γερμανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες καθώς και 1 δισεκατομμύριο δολάρια για τις εσωτερικές της έρευνες. Οι κυρώσεις στο τέλος ήταν σημαντικά μικρότερες από το αναμενόμενο⁹⁰.

⁹⁰ Primbs, Michael and Wang, Clara, "Notable Governance Failures: Enron, Siemens and Beyond" (2016). Comparative Corporate Governance and Financial Regulation. 3 διαθέσιμο στο . https://scholarship.law.upenn.edu/fisch_2016/3

3.6 Υπόθεση Siemens στην Ελλάδα

Η υπόθεση Siemens στην Ελλάδα σχετίζεται με τον ενδεχόμενο χρηματισμό Ελλήνων πολιτικών και κρατικών υπαλλήλων από τη Siemens έτσι ώστε να εξασφαλίσει την ανάθεση από το Ελληνικό Δημόσιο μεγάλης αξίας συμβάσεων προμήθειας υλικών, υπηρεσιών και συστημάτων. Τα σχετικά κονδύλια καταγράφονταν επισήμως ως «χρήσιμες δαπάνες» ή «μυστικές πληρωμές»⁹¹. Οι συμβάσεις υπερκοστολογούνταν σε ποσοστό 10% ανά συναπτόμενη σύμβαση. Τα χρήματα της υπερκοστολόγησης μετακυλύονταν στους δωροδοκούμενους κρατικούς υπαλλήλους και πολιτικά πρόσωπα. Τη διαφορά της υπερκοστολόγησης του 10% είναι φυσικό να την πλήρωνε το ελληνικό δημόσιο, ζημιώνοντας έτσι τον ελληνικό λαό.

Η διερεύνηση της υπόθεσης ξεκίνησε δικαστικά το 2008 και το 2010 υπήρξε ειδική (διακομματική) Εξεταστική Επιτροπή που δρούσε σε συνεργασία με τις γερμανικές δικαστικές αρχές του Μονάχου. Η Εξεταστική Επιτροπή ερεύνησε πως γινόταν από το Ελληνικό Δημόσιο η ανάθεση διαφόρων συμβάσεων στη Siemens όπως:

α) στον ΟΤΕ για την ψηφιοποίηση του συστήματος τηλεπικοινωνιών. Η ζημία του Ελληνικού Δημοσίου υπολογίστηκε σε 2 εκατομμύρια και το κόστος των δωροδοκιών ανέρχονταν σε περίπου 100 εκατομμύρια. Η πολυεθνική εταιρία δωροδοκούσε υπαλλήλους και πολιτικούς αξιωματούχους καθώς και τα δύο μεγάλα κόμματα που

⁹¹ Τάσος Τέλλογλου, *Το Δίκτυο: Φάκελος Siemens*, Αθήνα: Σκάϊ Βιβλίο, 2009. Ειδικά για τη ροή του «μαύρου χρήματος» βλ. *Πόρισμα της Εξεταστικής Επιτροπής «Για τη Διερεύνηση της Υπόθεσης "Siemens" στο σύνολό της»*, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων, 2011, σ. 281-301. Τάσος Τέλλογλου, ό.π.

εναλλάσσονταν στην εξουσία ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία προκειμένου να λαμβάνει τις δημόσιες συμβάσεις. Οι δωροδοκούμενοι λάμβαναν προμήθεια 2% επί του τζίρου των πωλήσεων των σταθερών δικτύων και 8% επί του τζίρου των πωλήσεων της συνολικής επιχειρηματικής δραστηριότητας του ΟΤΕ. Συγκεκριμένα ο πρώην υπουργός μεταφορών του ΠΑΣΟΚ Αναστάσιος Μαντέλης κατηγορήθηκε ότι έλαβε από την εταιρία το 1998 200.000 και το 2000 250.000 γερμανικά μάρκα, ώστε να επιλέξει την SIEMENS ως ανάδοχο εταιρία για την ψηφιοποίηση του ΟΤΕ. Κατηγορήθηκε για τα αδικήματα της δωροδοκίας και της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομη δραστηριότητα. Ο ίδιος υποστήριξε ότι τα χρήματα κατευθύνθηκαν στα ταμεία του κόμματος και ο ίδιος δεν έλαβε ποτέ τίποτε. Ο τότε ταμίας του κόμματος Θεόδωρος Τσουκάτος παραδέχθηκε ότι έλαβε 1 εκατομμύριο γερμανικά φράγκα από την εταιρία το 1999, όχι όμως για ίδιον όφελος, αλλά προς όφελος του κόμματος, αφού τα χρήματα προωθήθηκαν στα ταμεία του κόμματος.

β) στο σύστημα ασφαλείας των Ολυμπιακών αγώνων του 2004. Συγκεκριμένα επρόκειτο για το σύστημα προστασίας C4I, όπου η εταιρία SIEMENS μετείχε ως υπεργολάβος της Αμερικανικής εταιρείας SAIC. Το σύστημα κόστισε 260 εκατομμύρια ευρώ, δεν ολοκληρώθηκε η εγκατάστασή του, αλλά με δωροδοκίες τα χρήματα των οποίων κατευθύνθηκαν στα ταμεία των δύο ως άνω μεγάλων κομμάτων, το σύστημα παρελήφθη μη ολοκληρωμένο και δεν λειτούργησε ποτέ. Όπως επίσης και

γ) στον ΟΣΕ (Προαστιακός, σύστημα ψηφιακής επικοινωνίας GSM-R).

δ) στον ιατρικό εξοπλισμό των ελληνικών νοσοκομείων με προϊόντα υψηλής τεχνολογίας.

ε) στα εξοπλιστικά προγράμματα του Υπουργείου Άμυνας π.χ. Πρόγραμμα Patriot κ.α.⁹²

Η Εξεταστική Επιτροπή συνόψισε τα ευρήματά της με τον ακόλουθο εύγλωττο τρόπο:

«Το σκάνδαλο SIEMENS αφορά μια πρωτόγνωρη υπόθεση, στο πλαίσιο μιας πολυεθνικής εταιρείας, που είναι leader στο χώρο των τηλεπικοινωνιών διεθνώς. Στο εσωτερικό αυτής είχε διαμορφωθεί ιδιαίτερη οργανωτική δομή από ανώτατα στελέχη, τα οποία ενεργούσαν από κοινού ως εγκληματική οργάνωση χρησιμοποιώντας ιδιαίτερα τεχνάσματα (που αποσκοπούσαν αφενός στην εξασφάλιση μαύρου χρήματος και αφετέρου στην διοχέτευσή του χωρίς ίχνη για παράνομες πληρωμές) και φέρεται να διέπρατταν συστηματικά δωροδοκίες κρατικών υπαλλήλων (υπηρεσιακών και πολιτικών στελεχών) σε όλο το πεδίο των δραστηριοτήτων της. Δηλαδή στο σύνολο σχεδόν των δομών του Ελληνικού Κράτους (Υπουργεία Συγκοινωνιών, Άμυνας, Πολιτισμού, Υγείας, Δημοσίας Τάξης, καθώς και ΔΕΚΟ, όπως ΟΤΕ και ΟΣΕ κλπ.). Σκοπός της παραπάνω παράνομης δραστηριότητας ήταν να εξασφαλιστεί προνομιακή και δεσπόζουσα θέση στον ανταγωνισμό σχετικά με τις προμήθειες του ευρύτερου ελληνικού δημοσίου τομέα.»⁹³

Η παραπάνω αυτή εγκληματική δραστηριότητα είχε εκδηλωθεί παράλληλα σε πολλές χώρες του κόσμου και με τέτοια οργάνωση και έκταση ώστε δίκαια να μπορεί να χαρακτηριστεί ως το μεγαλύτερο βιομηχανικό-οικονομικό σκάνδαλο στην μεταπολεμική Ευρώπη.»

Η Εξεταστική Επιτροπή κατέληξε σε 17 πορισματικές αναφορές

⁹² Τάσος Τέλλογλου, ό.π.

⁹³ Τάσος Τέλλογλου, ό.π.

Πίνακας 3

Οι πορισματικές αναφορές της Εξεταστικής Επιτροπής για την υπόθεση Siemens

Οι πορισματικές αναφορές αφορούσαν τα εξής:

i) συγκεκριμένες παραλείψεις και ευθύνες του εισαγγελικού λειτουργού που χειρίστηκε αρχικά την υπόθεση,

ii) τη ροή του «μαύρου χρήματος» μέσω υπεράκτιων και μη εταιριών για το χρηματισμό πολιτικών προσώπων και υπαλλήλων του ελληνικού κράτους ή οργανισμών και εταιριών του δημόσιου τομέα,

iii) την ανάγκη αναζήτησης μέσω Eurorol των τραπεζικών λογαριασμών των φυσικών και νομικών προσώπων που εμπλέκονται στο σκάνδαλο,

iv) το διορισμό Εφέτη Ανακριτή για τη διενέργεια των αναγκαίων πράξεων δικαστικής συνεργασίας,

v) τη διατύπωση αιτήματος άσκησης συμπληρωματικής ποινικής δίωξης για την πράξη της σύστασης εγκληματικής οργάνωσης κατ' άρθρο 187 Π.Κ. σε βάρος τόσο στελεχών των εταιρειών SIEMENS AG και SIEMENS AE όσο και κάθε άλλου εμπλεκόμενου προσώπου,

vi) την άσκηση αγωγών και αιτήσεων λήψης ασφαλιστικών μέτρων σε βάρος των εταιρειών SIEMENS AG, SIEMENS AE, των στελεχών τους και κάθε άλλου εμπλεκόμενου φυσικού ή νομικού προσώπου,

vii) τη διατύπωση αιτήματος επίσπευσης της ανάκρισης για την αποφυγή του ενδεχόμενου παραγραφής σοβαρών πράξεων πλημμεληματικού χαρακτήρα,

viii) τη διατύπωση αιτήματος για την άσκηση δίωξης κατά του Προέδρου-Διευθύνοντος Συμβούλου του ΟΤΕ και παντός άλλου υπευθύνου για τη μη ενεργοποίηση των ρητρών που υπήρχαν στις επίδικες συμβάσεις,

ix) τη νομική τεκμηρίωση του οργανωμένου εγκλήματος κατ' άρθρο 187 Π.Κ.,

x) την αίτηση παροχής διεθνούς δικαστικής συνδρομής για την εξέταση μαρτύρων και την αναζήτηση του πρωτογενούς υλικού της δικογραφίας,

- xi) τον κατ' εκτίμηση προσδιορισμό της ζημίας του Ελληνικού Δημοσίου και την ανάγκη διενέργειας πραγματογνωμοσύνης για τον ακριβή προσδιορισμό της,
- xii) την αίτηση διεθνούς αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής για τη μετάβασης του Εφέτη Ανακριτή στην Εισαγγελία Μονάχου,
- xiii) την αίτηση διεθνούς αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής για τη χορήγηση αντιγράφων της δικογραφίας από την Εισαγγελία Μονάχου,
- xiv) την επιβολή διοικητικού προστίμου στο νομικό πρόσωπο της εταιρείας Siemens (τόσο της μητρικής όσο και της ελληνικής θυγατρικής) για την τέλεση των εγκλημάτων του άρθρου 187 Π.Κ.,
- xv) την παραβίαση των κανόνων ελεύθερου ανταγωνισμού και την επιβολή των προβλεπόμενων νόμιμων κυρώσεων,
- xvi) την άσκηση ποινικών διώξεων για κατάχρηση εξουσίας κατ' άρθρο 239 Π.Κ. κατά όσων έχουν χειριστεί τη δικαστική διερεύνηση της υπόθεσης αλλά και όσων τους επόπτευαν, εξαιτίας των επιλεκτικών χειρισμών και της προσπάθειας συγκάλυψης που διαπιστώθηκαν, και
- xvii) την άμεση, χωρίς καμία άλλη καθυστέρηση και κωλυσιεργία, διαλεύκανση της υπόθεσης, η οποία ορίστηκε ως το πρωταρχικό καθήκον της Ελληνικής Δικαιοσύνης, ώστε να διαφυλαχθεί το ίδιο το κύρος και η αξιοπιστία της.

Πηγή: Τάσος Τέλλογλου(2011)

Είναι εμφανής η προσπάθεια της επιτροπής για την άσκηση συμπληρωματικής ποινικής δίωξης κατά των εμπλεκόμενων φυσικών προσώπων-στελεχών της Siemens για το αδίκημα της εγκληματικής οργάνωσης κατ' άρθρο 187 Π.Κ. και αφετέρου ο προσδιορισμός της ζημίας του Ελληνικού Δημοσίου και η απαίτηση επιβολής κυρώσεων κατά του νομικού προσώπου της Siemens⁹⁴.

Τελικά η νομοθετική εξέλιξη ήταν πολύ διαφορετική. Μετά από πολλά χρόνια υπήρξε ατιμωρησία των κατηγορουμένων λόγω 20ετούς

⁹⁴Αθανάσιος Χουλιάρας, "Societasdelinquerenonpotest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens», 2016, διαθέσιμο στο [Societasdelinquerenonpotest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens» - CrimeinCrisis](#)

παραγραφής των αδικημάτων τους και έτσι όχι μόνο δεν κινήθηκε η ελληνική δικαιοσύνη εναντίον του νομικού προσώπου της Siemens, αλλά δεν επιβλήθηκε ποινή ούτε και στα φυσικά πρόσωπα. Υπήρξε συμβιβασμός μεταξύ κράτους και εταιρίας που διευθετούσε πλήρως και οριστικά όλες τις απαιτήσεις της Ελληνικής Δημοκρατίας βάσει του αστικού και διοικητικού δικαίου (συμπεριλαμβανομένης της νομοθεσίας για το ξέπλυμα βρόμικου χρήματος και τον ανταγωνισμό). Επισημαίνεται ότι η Εξεταστική Επιτροπή εκτίμησε τη ζημία που υπέστη το Ελληνικό Δημόσιο από την παράνομη δράση της Siemens σε ποσό άνω των 2 δις ευρώ.

Πίνακας 4

Πρόστιμα στη Siemens στην Ελλάδα κατόπιν συμβιβασμού

i) παροχή ύψους 80 εκατ. ευρώ σε συμψηφισμό εισπρακτέων απαιτήσεων της σε βάρος φορέων του Ελληνικού Δημοσίου,

ii) παροχή ύψους 90 εκατ. ευρώ σε βάθος πενταετίας για την υποστήριξη φορέων και δράσεων που αποσκοπούν στην καταπολέμηση της διαφθοράς, για τη χορήγηση υποτροφιών για μεταπτυχιακές σπουδές και για την παροχή ιατρικού εξοπλισμού που θα ζητηθεί από τα δημόσια νοσοκομεία,

iii) την ανάληψη της γενικής υποχρέωσης επένδυσης ποσού 100 εκατ. ευρώ μέσω της συνεχιζόμενης παρουσίας της Siemens στην Ελλάδα,

iv) την πραγματοποίηση περαιτέρω επενδύσεων στην Ελλάδα.

Ξ Ελληνική Δημοκρατία προχώρησε στη δήλωση ότι η Siemens αποτελεί αξιόπιστη και υπεύθυνη εταιρεία, υπό την έννοια του Άρθρου 45 της Οδηγίας 2004/18/EK, παραιτήθηκε από κάθε αστική και διοικητική αξίωση και πρόστιμο κατά της Siemens και συμφώνησε ότι θα την υπερασπίσει και θα τη συνδράμει σε σχέση με τις ανωτέρω αξιώσεις, πρόστιμα, αγωγές και λοιπές διαδικασίες που εκκρεμούν σε βάρος της, ενώ σε περίπτωση που η εταιρεία κληθεί να πληρώσει οποιοδήποτε ποσό, αυτό θα εκπέσει από την παροχή των 90 εκατ. ευρώ.

Πηγή: ΥΠΟΙΚ 07085ΕΞ2012/27.08.2012⁹⁵

⁹⁵Αριθμ. ΥΠΟΙΚ 07085ΕΞ2012/27.08.2012, «Σύμβαση μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Εταιρείας «Siemens», σύμφωνα με την εξουσιοδότηση που παρέιχε στον Υπουργό Οικονομικών η διάταξη της παραγράφου 2, του άρθρου 324, του νόμου 4072/2012», ΦΕΚ Α/164/27.08.2012, σ. 4168-4169.

3.7. Η τυπολογία του κρατικού εταιρικού εγκλήματος της Siemens

Διάφοροι παράγοντες διευκολύνουν το κρατικό εταιρικό έγκλημα να έχει διάρκεια, να συγκαλύπτεται και να μην έρχεται αντιμέτωπο με νομικές κυρώσεις. Υπάρχει μια συγκεκριμένη τυπολογία.

Ο χρηματισμός των κατηγορουμένων στην υπόθεση Siemens αποτελούσε μία διαδικασία αναδιανομής του πλούτου ανάμεσα σε κράτος και ιδιωτικό τομέα. Είχε αναπτυχθεί ένα σύστημα σχέσεων με στόχο την επίτευξη οικονομικών οφελών και ανάληψης έργων από τη μεριά της Siemens και πλουτισμού των κατηγορουμένων. Η πορεία που είχε η νομική εκδίκαση της υπόθεσης δείχνει τα κενά του τυπικού κοινωνικού ελέγχου και την αναποτελεσματικότητα του ποινικού νόμου που οδήγησε στην ατιμωρησία των ενόχων και την μη αντιμετώπιση της Siemens ως εγκληματικής οργάνωσης. Το ελληνικό πολιτικό σκηνικό δημιούργησε ένα περιβάλλον ανομίας και συμβίωσης νομιμότητας και παρανομίας⁹⁶.

Επιπλέον, στην υπόθεση της Siemens υπήρξαν ξεκάθαρα πρακτικές και πολιτικές άρνησης δυνατοτήτων να αποκαλυφθεί το έγκλημα με αποτέλεσμα πάλι τη συμβίωση νομιμότητας και παρανομίας και μη αποδοχής αποδεικτικών στοιχείων για ποινικές κατηγοριοποιήσεις όπως εγκληματική οργάνωση⁹⁷.

Επίσης, η υπόθεση της Siemens χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη δικτύου οριζοντίων σχέσεων συνεργασίας μεταξύ της Siemens και των

⁹⁶Βιδάλη, Σ.(2017). *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σ. 142-143

⁹⁷Kramer, R.C., Michalowski, R.J., & Kauzlarich, D.(2002). The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime, *Crime & Delinquency*, Vol 48(2).

κατηγορουμένων, αδρανοποιώντας τους ελεγκτικούς μηχανισμούς του κράτους⁹⁸.

Εξίσου σημαντικό είναι να επισημανθεί η εταιρική κουλτούρα της Siemens, που προωθούσε τις δωροδοκίες ως κλασικό μοτίβο ανάληψης εταιρικών συμβάσεων⁹⁹. Η ίδια η εταιρική της κουλτούρα προωθούσε την ανάπτυξη κρατικού εταιρικού εγκλήματος, σύμφωνα και με μαρτυρίες των ίδιων των εργαζομένων στη Siemensόπως επισημάνθηκε και νωρίτερα. Η μακρά αυτή παραβατική εταιρική πρακτική αποτελούσε την κανονικότητα για την εταιρία, εξασφάλιζε την οικονομική επιτυχία και ανάπτυξη της εταιρίας και χρησιμοποιούσε δίκτυα φιλικών σχέσεων σε όλους τους τομείς της κοινωνίας στις χώρες που ανέπτυσσε επιχειρηματική δράση.

Η υπόθεση Siemens έδειξε την αδυναμία του ελληνικού κράτους στο εντοπισμό και την αντιμετώπιση των εγκλημάτων των ισχυρών και του οικονομικού εγκλήματος¹⁰⁰. Το κρατικό – εταιρικό έγκλημα δεν μπόρεσε να τύχει ποινικής λύσης με τη μεσολάβηση πολιτικών και μη μηχανισμών σε σημείο που η Εξεταστική Επιτροπή ζήτησε και την παραπομπή του εισαγγελικού λειτουργού για το χειρισμό της υπόθεσης, που κρίθηκε αργότερα αθώος.

⁹⁸Green, St.(2004). The concept of white collar crime in law an legal theory. *Buffalo criminal law review*, 8(1). 101-134. σ.120-125.

⁹⁹Βιδάλη, Σ. ό.π. σ. 144

¹⁰⁰Παπαχαραλάμπους, Χ.(2019). Η εγκληματικότητα των ισχυρών και ο λόγος του ποινικού δικαίου. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους. *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: ΕΑΠ.σ.140-141

Ολυμπία Σπανού «Κρατικό εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα.
Υπόθεση Siemens. Αίτια, διαστάσεις, ποινικές συνέπειες και
ιδιαιτερότητες»

Κεφάλαιο 4°

Συμπεράσματα

Το σκάνδαλο της Siemens αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα κρατικού-εταιρικού εγκλήματος όπου είναι ξεκάθαρο πως η παθογόνος σχέση του κράτους με τη Siemens οδήγησε σε σωρεία οικονομικών παραβάσεων.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα υποστηρίζεται από το κοινωνικοοικονομικό σύστημα καθώς εξυπηρετούνται αφενός λειτουργίες που είναι απαραίτητες για να συντηρηθεί και αφετέρου επιδιώξεις όσων βρίσκονται στην εξουσία, είτε πολιτική είτε οικονομική. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα προστατεύεται από οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες σε ένα πλαίσιο όπου η νόμιμη και παράνομη οικονομία αλληλοτροφοδοτούνται¹⁰¹. Στα σύγχρονα κοινωνικοοικονομικά συστήματα η διαφθορά των κρατικών εταιρικών εγκλημάτων αποτελεί ενδογενές χαρακτηριστικό τους και όχι μεμονωμένα περιστατικά¹⁰².

Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας λειτουργούν συχνά εκτός του φάσματος του νόμου. Το νομικό πλαίσιο είναι ατελές, σκοπίμως κάποιες φορές, για να εξυπηρετούνται τα συμφέροντα όσων είναι στην κορυφή της εξουσίας¹⁰³. Σύμφωνα με τον Max Weber, η οικονομική δραστηριότητα δρα αυξητικά εκτός του πεδίου επιβολής του νόμου και

¹⁰¹ Μαργαρίτα Γασπαρινάτου, «Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Ε.Α.Π., Αθήνα 2019), σ. 182.

¹⁰² Στο ίδιο, σ. 183.

παράλληλα είναι όλο και συχνότερες οι διασυνδέσεις διαφόρων οικονομικών παραγόντων. Το αποτέλεσμα είναι να μην μπορούν να τεθούν εντός κανονιστικής ρύθμισης αυτές οι δραστηριότητες ¹⁰⁴.

Ταυτόχρονα ο έντονος οικονομικός ανταγωνισμός και το διεθνές οικονομικό περιβάλλον που αλλάζει συνεχώς ασκεί πίεση στις εταιρίες και οδηγούνται σε αποκλίσεις από την ορθή εταιρική πρακτική. Σε συνδυασμό με την πεποίθηση ότι οι ενδεχόμενες παραβιάσεις του νόμου δεν θα γίνουν αντιληπτές, αλλά ακόμα και αν γίνουν δεν θα τιμωρηθούν από το κράτος, το οποίο είναι σύμμαχος των εταιριών στις παρακινούσες αυτές πρακτικές, οδηγούμαστε στην αποκλίνουσα συμπεριφορά και στο κρατικό – εταιρικό έγκλημα ¹⁰⁵. Και τότε η πολιτική εξουσία καθοδηγείται από οικονομικά συμφέροντα και παύει να εξυπηρετεί το συμφέρον των πολιτών διακινδυνεύοντας την ίδια τη δημοκρατία. Και όπως έγινε και στην περίπτωση του σκανδάλου της Siemens οι πολιτικοί χάνουν την εμπιστοσύνη του λαού και οι θεσμοί απονομιμοποιούνται στη συνείδησή του ¹⁰⁶.

Η πολιτεία, το νομικό-οικονομικό σύστημα και οι διωκτικές αρχές συμβιώνουν με παρόμοιο τρόπο, υπάρχει ένα ίδιο μοτίβο. Όταν η

¹⁰³ Φαλσιανί, Ερβέ & Μινκούτσι, Άντζελο, *Το Χρηματοκιβώτιο των Φοροφυγάδων*. (Ι. Τσόλκας, Επιμ.) (Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα 2015), σ.161.

¹⁰⁴ Ruggiero, Vincenzo, «Introduction: The organization of crime», στο P. Gounev, & V. Ruggiero (Επιμ.), *Corruption and Organized Crime in Europe: Illegal partnerships* (Routledge, London and New York 2012), σ. 13.

¹⁰⁵ Φαλσιανί & Μινκούτσι, ό.π., σ. 133-134.

¹⁰⁶ Νικηφόρος Διαμαντούρος, «Η Διαφθορά στη σχέση της με τη Χρηστή Διοίκηση, το Κράτος Δικαίου και τη Δημοκρατία», στο Ν. Κουράκης, & Α. Σαμαρά-Κρίσπη (Επιμ.), *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά: Το πρόβλημα και οι τρόποι επίλυσής του* (Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015), σ. 50.

ιδιότητα του θεματοφύλακα του νόμου συμπίπτει με τον παραβάτη, οι πιθανότητες να τιμωρηθεί εκμηδενίζονται. Θεματοφύλακες του νόμου και παραβάτες εγκλημάτων έχουν μία στενή συμβιωτική σχέση που εξυπηρετεί τα συμφέροντα και των δύο¹⁰⁷.

Το κρατικό – εταιρικό έγκλημα ανήκει στην κατηγορία των εγκλημάτων των ισχυρών, των εγκλημάτων λευκού κολάρου που βλάπτουν την κοινωνία σαν σύνολο. Έχει ταυτόχρονα όμως και χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος και η σχέση του κρατικού μηχανισμού με τις εταιρίες, η έκταση και η δύναμη που λαμβάνουν τα εγκλήματα, οδηγούν το κράτος να αποτελεί κομμάτι του οργανωμένου εγκλήματος.

Στην σημερινή οικονομική και πολιτική πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης η πολιτική εξουσία, το οικονομικό έγκλημα και το οργανωμένο έγκλημα αναπτύσσουν σχέσεις διαπλοκής, συμβιώνουν με τη νομιμότητα και την παραβατικότητα θολώνοντας τα όρια του τι είναι νόμιμο και τι παράνομο. Πολιτικοί και στελέχη του κρατικού μηχανισμού βοηθούν το οργανωμένο και οικονομικό έγκλημα με αντάλλαγμα υπόγειες χρηματοδοτήσεις πολιτικών σχηματισμών εξουσίας και δωροδοκίες. Στο κρατικό-εταιρικό έγκλημα οι δράστες συνδυάζουν νόμιμες δράσεις και παραβατική συμπεριφορά¹⁰⁸. Στο κρατικό εταιρικό έγκλημα δεσπόζει η αλληλεπίδραση των επιχειρήσεων με το κράτος. Δεν έχουμε μία ατομική ή ομαδική δράση αλλά ένα συλλογικό έγκλημα. Υπάρχει η δράση ενός συστήματος που έχει

¹⁰⁷ Chambliss, William, «On The Symbiosis Between Criminal Law and Criminal Behavior» (2004) 42/2 Criminology, σ. 241-252.

¹⁰⁸ Σοφία Βιδάλη, *Πέρα από τα όρια: Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα* (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017), σ. 131.

διάρκεια στο χρόνο, συνέχεια στις ενέργειές του και τα προϊόντα της δράσης του χρησιμοποιούνται για να τροφοδοτείται το ίδιο, χωρίς να επηρεάζεται από κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα σημαίνει διαφθορά και παραβίαση δικαιωμάτων. Η Siemens εξετάστηκε από την ειδική (διακομματική) Εξεταστική Επιτροπή για τον τρόπο ανάθεσης από το Ελληνικό Δημόσιο πολλών δημοσίων συμβάσεων στο χώρο των τηλεπικοινωνιών (ΟΤΕ), των μαζικών μεταφορών (ΟΣΕ, Προαστιακός, σύστημα ψηφιακής επικοινωνίας GSM-R), της οργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 (σύστημα ασφαλείας C4I), του πολιτισμού (εγκατάσταση συστημάτων ηλεκτρονικής ξενάγησης σε αρχαιολογικούς χώρους), της υγείας (προμήθειες και συντήρηση ιατρικού υλικού στα νοσοκομεία) και των εξοπλιστικών προγραμμάτων του Υπουργείου Άμυνας (Πρόγραμμα Patriot, Πρόγραμμα Υποβρυχίων, Σύστημα Ερμής)¹⁰⁹. Τα έργα που πήρε μέσω δωροδοκιών και διαφθοράς πολιτικών οδήγησαν σε ανακατανομή αγαθών, επιχειρηματικών συμβάσεων και ενίσχυση της Siemens εις βάρος άλλων πιο αδύναμων εταιριών.

Το τέλος της υπόθεσης Siemens στην Ελλάδα με την ατιμωρησία των 20 κατηγορούμενων λόγω παραγραφής και της δικαστικής απόφασης να επιστραφούν τα κατασχεθέντα σε όσους αθώωθηκαν και απαλλάχθηκαν, κλόνισε αφενός την εμπιστοσύνη των πολιτών στο νομικό σύστημα και αφετέρου ενίσχυσε την πεποίθηση ότι η διαφθορά στο δημόσιο μένει ατιμώρητη, δεν αποδίδεται δικαιοσύνη και οι αξιόποινες πράξεις μένουν ατιμώρητες.

¹⁰⁹ Τάσος Τέλλογλου, *Το Δίκτυο: Φάκελος Siemens*, Αθήνα: Σκάϊ Βιβλίο, 2009. Ειδικά για τη ροή του «μαύρου χρήματος» βλ. *Πόρισμα της Εξεταστικής Επιτροπής «Για τη Διερεύνηση της Υπόθεσης "Siemens" στο σύνολό της»*, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων, 2011, σ. 281-301.

Η ατιμωρησία των δραστών των κρατικών – εταιρικών εγκλημάτων θολώνει τα όρια μεταξύ νόμιμου και παράνομου, σωστού και λάθους. Όταν τελικά μένουν ατιμώρητοι ένοχοι, όπως ο κος Χριστοφοράκος και συνεχίζουν την κοινωνική και οικονομική ζωή τους, τότε το θεμιτό και το αθέμιτο συγκλίνουν και οδηγούμαστε στην άποψη του Edwin Sutherland ότι ο ποινικός νόμος συχνά είναι ο ίδιος η αιτία του εγκλήματος¹¹⁰. Οι ηθικοί ενδιασμοί κάμπτονται, οι αποκλίνουσες επιχειρηματικές πρακτικές γίνονται η καθημερινή πραγματικότητα και το μέσο επίτευξης των εταιρικών, οικονομικών και πολιτικών στόχων¹¹¹. Η κοινωνική συνείδηση εξορθολογίζει τη διαφθορά, ο κόσμος θεωρεί δεδομένο και αναμενόμενο ότι θα νιώθει την αδικία και την ανισότητα από τις κρατικές και επιχειρηματικές πρακτικές και αντιμετωπίζει ως κοινή πρακτική το κρατικό – εταιρικό έγκλημα των σύγχρονων κρατών και των επιχειρήσεων.

Οι τεράστιες καθυστερήσεις στην εκδίκαση της υπόθεσης είχαν σαν αποτέλεσμα την παραγραφή, την απόσβεση του δικαιώματος του κράτους να ασκήσει ποινική δίωξη και να επιβάλει ποινές στους κατηγορούμενους. Η παραγραφή στην περίπτωση αυτή λειτούργησε ως μέσο ατιμωρησίας και οι καθυστερήσεις στην εκδίκαση της υπόθεσης δημιούργησαν την αίσθηση στους Έλληνες πολίτες ότι εκεί στόχευσαν. Τίθεται το ερώτημα λοιπόν αν η παραγραφή εγκλημάτων (άρθρα 111-113 ΠΚ) ή ποινών (άρθρα 118-120 ΠΚ) μπορεί να «χρησιμοποιηθεί» στο

¹¹⁰ Στο ίδιο, σ. 250.

¹¹¹ Γεώργιος Απ. Αντωνόπουλος & Steve Hall, «Νόμιμες επιχειρήσεις και «οργανωμένο έγκλημα» στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (ΕΑΠ, Αθήνα 2019), σ. 239-253, σε σ.252.

κρατικό-εταιρικό έγκλημα ως μέσο ατιμωρησίας. Επισημαίνεται επίσης η παραγραφή γίνεται δεκτή μόνο στα ποινικά συστήματα της ηπειρωτικής Ευρώπης και όχι στα ποινικά συστήματα κοινοδικαίου. Επιπλέον ο θεσμός της παραγραφής δεν ισχύει στο διεθνές ποινικό δίκαιο, καθώς, λόγω της φύσης και της βαρύτητας των αρχετυπικών διεθνών εγκλημάτων, δεν νοείται ειρήνευση χωρίς δικαιοσύνη¹¹².

Επιπλέον οι υποθέσεις διαφθοράς, όπως της Siemens, παρουσιάζονται ως ατομικές αποκλίνουσες συμπεριφορές και όχι ως αποκλίνουσα συμπεριφορά μίας οργάνωσης. Το κρατικό – εταιρικό έγκλημα, ως μορφή εγκλήματος ισχυρών, δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται σήμερα, με τις ανησυχητικά μεγάλες διαστάσεις που έχει λάβει, μόνο στο πλαίσιο της ποινικής ευθύνης των φυσικών προσώπων, πολιτικών και διοικητικών στελεχών των εταιριών. Υπάρχει κανονιστικό έλλειμμα που οδηγεί στην ατιμωρησία των ισχυρών. Εταιρείες και κράτη δρουν ως αυτόνομοι φορείς εγκληματικής δράσης χωρίς να υπάρχει κανονιστικό πλαίσιο για την ποινική του ευθύνη¹¹³.

Στη σύγχρονη κοινωνία οι οργανώσεις έχουν σημαντικότερο ρόλο από τα άτομα και αποτελούν βασικούς παράγοντες επιρροής. Οι οργανώσεις πλέον έχουν διάρκεια. Υπάρχουν οργανώσεις με δράση πολλών δεκαετιών ξεπερνώντας το προσδόκιμο των φυσικών προσώπων και αποτέλεσμα στη διάρκεια ζωής της οργάνωσης να έχει αλλάξει πολλές φορές η διοίκησή της. Το νομικό πρόσωπο παραμένει

¹¹² Αθανάσιος Χουλιάρας, «Το φαινόμενο της ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα», 2021, διαθέσιμο στο [Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα – The Art of Crime](#)

¹¹³ Χουλιάρας, ό.π.

ενώ τα φυσικά πρόσωπα της διοίκησης αλλάζουν. Επιπλέον, οι οργανώσεις έχουν πλέον κανόνες, διαδικασίες και κώδικες συμπεριφοράς που θέτουν όρια στην ατομική δράση και καθορίζουν το τρόπο λειτουργίας και δράσης τους, με τα φυσικά πρόσωπα απλά να έχουν εκτελεστικό ρόλο και να επιδεικνύουν συγκεκριμένες συμπεριφορές προκειμένου να ικανοποιήσουν τους οργανωσιακούς στόχους. Τα άτομα επομένως συμμορφώνονται στους εταιρικούς στόχους και όχι το αντίθετο, Οι οργανώσεις είναι σύνθετα οργανωμένες δομές και συγκεκριμένη οργανωσιακή δράση και κεντρόφυγα οργανωμένη δομή¹¹⁴.

Είναι εύλογο επομένως το ερώτημα αν οι οργανώσεις μπορούν να θεωρηθούν ως υποκείμενο που δρα ανεξάρτητα, και λειτουργεί παράλληλα με τους ανθρώπους που τις στελεχώνουν. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό έχει πρακτική σημασία ως προς το κανονιστικό επίπεδο της ευθύνης. Στην περίπτωση της Siemens θα μπορούσε να θεωρηθεί η ίδια η εταιρία ποινικά υπεύθυνη για τις βλαπτικές συνέπειες των συστηματικών πράξεων διαφθοράς και δωροδοκίας και των πρακτικών που εφαρμόζε στην Ελλάδα ή μόνο τα άτομα που δρούσαν για λογαριασμό της¹¹⁵;

Το περιεχόμενο και η δομή του ποινικού δικαίου πρέπει να επανεξεταστεί προκειμένου να είναι αποτελεσματική η αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου. Το ποινικό δίκαιο πρέπει να προσαρμοστεί στη νέα κοινωνική πραγματικότητα καθώς το κλασικό

¹¹⁴ Αθανάσιος Χουλιάρας, "Societasdelinquerenonpotest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens», 2016, διαθέσιμο στο [Societasdelinquerenonpotest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens» - CrimeinCrisis](#)

¹¹⁵ Χουλιάρας,ό.π.

ποινικό δίκαιο αδυνατεί να ανταποκριθεί στις συνθήκες που έχουν διαμορφώσει τα εγκλήματα λευκού κολάρου, το οργανωμένο έγκλημα και το κρατικό – εταιρικό έγκλημα και δεν προστατεύει πλέον τα ατομικά και κοινωνικά αγαθά των πολιτών.

Στο κρατικό – εταιρικό έγκλημα, κράτος και εταιρίες δρουν με γνώμονα το κέρδος και συμπράττουν στη διάπραξη εγκλημάτων. Είναι μία μορφή οργάνωσης με αποκλίνουσα συμπεριφορά, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του επιχειρηματικού εγκλήματος, του κρατικού και του οργανωμένου εγκλήματος¹¹⁶. Η ιδιαιτερότητα του κρατικού – εταιρικού εγκλήματος είναι ότι σπάνια αποκαλύπτεται και βγαίνει στο φως της δημοσιότητας, και όταν συμβαίνει αυτό, η εστίαση είναι μόνο στη διαφθορά, χωρίς να γίνεται προσπάθεια επίλυσης του προβλήματος στη ρίζα του. Το ζήτημα δεν είναι οι επιλογές κάποιων ατόμων της εταιρίας ή του κρατικού μηχανισμού, αλλά πως λειτουργεί το ίδιο το κοινωνικοοικονομικό σύστημα. Η στάση αυτή εξυπηρετεί τη διατήρηση του κρατικού – εταιρικού εγκλήματος και την διατήρηση του status quo και της παθογένειας του κοινωνικού συστήματος.

Οι περιπτώσεις των κρατικών – εταιρικών εγκλημάτων που αποκαλύπτονται και οδηγούνται στη δικαιοσύνη, αντιμετωπίζονται ως μεμονωμένα περιστατικά, σε μία κοινωνία που δείχνει διάχυτα σημάδια διαφθοράς. Καθώς το νόμιμο και το παράνομο βρίσκονται σε μία συμβιωτική σχέση, αντιμετωπίζουν επιδερμικά τα εγκλήματα αυτά ως μόνο περιπτώσεις διαφθοράς, διογκώνοντας έτσι το πρόβλημα και

¹¹⁶Green, Penny & Ward, Tony, *State Crime: Governments, Violence and Corruption* (Pluto Press, London - Sterling, Virginia 2004), σ. 104.

παραβιάζοντας κανόνες που δεν καταφέρνουν να κάνουν αυτό για το οποίο έχουν θεσπιστεί, να προστατεύουν την κοινωνία¹¹⁷.

Οι συνέπειες του κρατικού -εταιρικού εγκλήματος σε οικονομικό κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο είναι τεράστιες. Πρόκειται για ένα παγκόσμιο έγκλημα¹¹⁸. Οι κυβερνήσεις αδυνατούν να το ελέγξουν καθώς ακόμα και αν δεν συνεργάζονται με τις εταιρίες αυτές και δεν υποκύπτουν στα οικονομικά συμφέροντα, η παγκόσμια δράση των εταιριών καθιστά αδύνατο τον έλεγχο τους¹¹⁹. Αν και υπάρχουν όλο και περισσότερα περιστατικά κρατικών - εταιρικών εγκλημάτων τα τελευταία χρόνια, δυστυχώς δεν τυγχάνει της ανάλογης προσοχής για την επίλυσή του και περιορίζεται κυρίως στη μελέτη του.

Η εγκληματολογική επιστήμη έχει εστιαστεί τα τελευταία έτη στα εγκλήματα λευκού κολάρου, το οργανωσιακό έγκλημα, το εταιρικό έγκλημα, αναδεικνύοντας στη συνέχεια το μόρφωμα κράτους και εταιριών που κυριαρχεί στην σύγχρονη οικονομία και τα κοινωνικά πρότυπα. Μελέτησε το έγκλημα κράτους-εταιρίας που είναι ιδιαίτερα επιβλαβές για τα ανθρώπινα δικαιώματα και παραμένει ακόμα ανεκτό και ατιμώρητο σε πολλές περιπτώσεις τόσο σε επίπεδο κοινωνικού ελέγχου όσο και ποινικής αντιμετώπισης. Σε θεωρητικό επίπεδο τυγχάνει μελέτης η διαφθορά, η δωροδοκία, η συμβιωτική σχέση νόμιμου και παράνομου, κράτους και εταιρίας, όχι όμως και ποια είναι η

¹¹⁷ Βασιλαντωνοπούλου, Βίκυ, «Λευκά Κολάρα» & Οικονομικό Έγκλημα (Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2014, σ. 128.

¹¹⁸ Friedrichs, David O., «White-Collar Crime in a Postmodern, Globalized World», στο H. N. Pontell, & G. Geis (Επιμ.), *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (Springer, Boston, MA 2007), σ. 163-184.σ.164

¹¹⁹ Στοίδιο, σ. 168.

κατάλληλη αντεγκληματική πολιτική που θα μπορέσει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα στη ρίζα του και να περιορίσει την εμφάνισή του¹²⁰.

Αν και το οργανωμένο έγκλημα αντιμετωπίζεται στον ποινικό νόμο, το κρατικό – εταιρικό το οποίο ταυτίζεται μαζί του σε πολλά σημεία, δεν τυγχάνει της ίδιας αντιμετώπιση στο θέμα της ποινικής δικαιοσύνης, κάτι που εξυπηρετεί τους δράστες οι οποίοι είναι και μέλη των ανώτερων κοινωνικών τάξεων. Έτσι και στην περίπτωση της Siemens, το έγκλημα αντιμετωπίστηκε ως επιλογές αποκλίνουσες συμπεριφορές ατόμων που εργάζονταν και στην Siemens και όχι του ίδιου του οργανισμού, ο οποίος εν προκειμένω είχε διαμορφώσει οργανωσιακή κουλτούρα δωροδοκιών και διαφθοράς σε πολλά κράτη παγκοσμίως. Στις ΗΠΑ, στη Γερμανία και στην Ελλάδα η εταιρία κλήθηκε να καταβάλει πρόστιμο και αποζημίωση. Στη Γερμανία και στις ΗΠΑ υπήρξε συμβιβασμός ενώ στη Ελλάδα πολιτικές πιέσεις οδήγησαν στην τελική ατιμωρησία όλων των κατηγορουμένων. Αυτή η επιλογή της διάκριση του κρατικού-εταιρικού και του οργανωμένου εγκλήματος εξυπηρετεί και τις δύο μορφές των εγκλημάτων, καθιστώντας κοινωνικά αποδεκτό το πρώτο και κατακριτέο μόνο το δεύτερο αν και στην ουσία τα όρια των δύο συχνά περιπλέκονται¹²¹.

Η αποτυχία στην Ελλάδα να αποδοθούν ποινικές ευθύνες στη Siemens παρά το πόρισμα της Εξεταστικής Επιτροπής στη Βουλή για εγκληματική δράση τονίζει τις αδυναμίες του κανονιστικού και πολιτικοκοινωνικού συστήματος στην Ελλάδα. Η Υπόθεση Siemens ήταν

¹²⁰ Green, Penny & Ward, Tony, *State Crime: Governments, Violence and Corruption* (Pluto Press, London - Sterling, Virginia 2004), σ. 4-5

¹²¹ Σοφία Βιδάλη, *Πέρα από τα όρια: Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα* (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017), σ. 134

ένα έγκλημα που όμως αντιμετωπίστηκε ως σκάνδαλο, με δυσφημιστικούς ισχυρισμούς για την ίδια που τους ξεπέρασε και σήμερα συνεχίζει την οικονομική ανάπτυξη σαν να μην έγινε ποτέ τίποτα¹²². Όσο το κέρδος και η απληστία εταιριών και φυσικών προσώπων επικρατούν το φαινόμενο θα συνεχίσει να υπάρχει στο κυρίαρχο οικονομικό και πολιτικό μοντέλο που το συντηρεί. Παρόλα αυτά θα πρέπει να συνεχίσει η προσπάθεια ανάδειξης του κρατικού – εταιρικού εγκλήματος ώστε να μην υπάρξει ηθική νομιμοποίησή του. Η εμπλοκή επιχειρηματικών προσώπων στην πολιτική σκηνή δεν είναι τυχαία. Προκειμένου να προστατευθεί το δημοκρατικό ιδεώδες και οι ανθρώπινες αξίες, οι σχέσεις κράτους και εταιριών θα πρέπει να ρυθμίζονται νομικά¹²³.

¹²² Αθανάσιος Χουλιάρης, "Societas de linquere non potest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens», 2016, διαθέσιμο στο [Societasdelinquerenonpotest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens» - CrimeinCrisis](#)

¹²³ Γεωργούλας, Στράτος, *Το κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα και ο αθλητισμός. Μία κατάσταση "φυσιολογική"* (ΚΨΜ, Αθήνα 2016). σ.61

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αντωνόπουλος, Γ.Π. & Steve Hall, «Νόμιμες επιχειρήσεις και «οργανωμένο έγκλημα» στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (ΕΑΠ, Αθήνα 2019).

Αριθμ. ΥΠΟΙΚ 07085ΕΞ2012/27.08.2012, «Σύμβαση μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Εταιρείας «Siemens», σύμφωνα με την εξουσιοδότηση που παρείχε στον Υπουργό Οικονομικών η διάταξη της παραγράφου 2, του άρθρου 324, του νόμου 4072/2012», ΦΕΚ Α/164/27.08.2012.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). «Λευκά κολάρα» και οικονομικό έγκλημα: Κοινωνική βλάβη και αντεγκληματική πολιτική. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, σ.977-980.

Βασιλαντωνοπούλου, Βίκυ, «Λευκά Κολάρα» & Οικονομικό Έγκλημα (Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2014.

Βιδάλη, Σ.(2014). *Αντεγκληματική πολιτική: Από την μικροεγκληματικότητα έως το οργανωμένο έγκλημα* (2η έκδοση). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Βιδάλη Σ. (2015). Εγκλήματα του Κράτους: Πολιτικές παραποίησης της πραγματικότητας και απάνθρωπη κρατική βία. Σε Καρύδης Β. & Χουλιάρης Θ. (Επιμ.), *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα-Σύγχρονες προσεγγίσεις*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα.

Βιδάλη, Σ.(2017). *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Γασπαρινάτου, Μαργαρίτα «Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Ε.Α.Π., Αθήνα 2019).

Γεωργούλας, Στράτος, *Το κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα και ο αθλητισμός. Μία κατάσταση "φυσιολογική"* (ΚΨΜ, Αθήνα 2016).

Διαμαντούρος, Νικηφόρος, «Η Διαφθορά στη σχέση της με τη Χρηστή Διοίκηση, το Κράτος Δικαίου και τη Δημοκρατία», στο Ν. Κουράκης, & Α. Σαμαρά-Κρίσπη (Επιμ.), *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά: Το πρόβλημα και οι τρόποι επίλυσής του* (Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015).

Καρύδης, Βασίλης, *Χ. Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα: Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη* (Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2010).

Κοσμάτος, Κ. «Η ποινική νομοθεσία στην εποχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα», στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Εγκλήματα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2016), σ. 390-405.

Ξυνού, Αντωνία Siemens: Η ακτινογραφία μίας δυσώδους υπόθεσης μέχρι την τελική αθώωση των πάντων (2022), διαθέσιμο στο [Siemens: Η ακτινογραφία μίας δυσώδους υπόθεσης μέχρι την τελική αθώωση των πάντων | News 24/7](#)

Παπαχαραλάμπους, Χ.(2019). Η εγκληματικότητα των ισχυρών και ο λόγος του ποινικού δικαίου. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους. *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: ΕΑΠ.

Τέλλογλου, Τάσος, *Το Δίκτυο: Φάκελος Siemens*, Αθήνα: Σκάϊ Βιβλίο, 2009. Ειδικά για τη ροή του «μαύρου χρήματος» βλ. *Πόρισμα της Εξεταστικής Επιτροπής «Για τη Διερεύνηση της Υπόθεσης "Siemens" στο σύνολό της»*, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων, 2011.

Φαλσιανί, Ερβέ & Μινκούτσι, Άντζελο, *Το Χρηματοκιβώτιο των Φοροφυγάδων*. (Ι. Τσόλκας, Επιμ.) (Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα 2015).

Χουλιάρας, Αθανάσιος «Το φαινόμενο της ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα», 2021, διαθέσιμο στο [Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα – The Art of Crime](#)

Χουλιάρας, Αθανάσιος "Societas de linquere non potest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens», 2016, διαθέσιμο στο [Societas delinquere non potest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens» - Crime in Crisis](#)

Ξενόγλωσση

Bernat, I., & Whyte, D. (2019). State-Corporate Crimes. In M. Rorie. *The Handbook of White-Collar Crime* (pp.127-138). John Wiley & Sons

Brown Ed & Jonathan Cloke, «Neoliberal Reform, Governance and Corruption in the South: Assessing the International Anti-Corruption Crusade» (2004) 36(2) *Antipode*, σ. 272-294, σσεσ. 277-278.

Chambliss, William, «On The Symbiosis Between Criminal Law and Criminal Behavior» (2004) 42/2 *Criminology*, σ. 241-252.

Charalampous, I.(2012). *Business crime in Greece: employment offences in third sector companies*. PhD thesis, Middlesex University, σ. 57-58.

Dunn, Gibson (2018) Ten Years After Siemens: The Evolving Landscape of Global Anti-Corruption Enforcement, Διαθέσιμοστ

ο<https://www.gibsondunn.com/wp-content/uploads/2018/09/WebcastSlides-Ten-Years-After-Siemens-The-Evolving-Landscape-of-Global-Anti-Corruption-Enforcement-17-Sept-2018.pdf>

Friedrichs, David O., «White-Collar Crime in a Postmodern, Globalized World», στο H. N. Pontell, & G. Geis (Επιμ.), *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (Springer, Boston, MA 2007), σ. 163-184. σ.164

Green, P., & Ward T.(2004). Corruption as state crime. In P. Green & T. Ward, (Eds), *State crime. Governments, Violence and Corruption* (pp18-27). Virginia: Pluto Press. σ. 22

Green, Penny & Ward, Tony, *State Crime: Governments, Violence and Corruption* (Pluto Press, London - Sterling, Virginia 2004), σ. 104.

Green, St.(2004). The concept of white collar crime in law an legal theory. *Buffalo criminal law review*, 8(1). 101-134. σ.120-125.

Griffin, O. H., & Spillane, J. F. (2016). Confounding the process: Forgotten actors and factors in the state-corporate crime paradigm. *Crime, Law and Social Change*, 66(4), 421-437. <https://doi.org/10.1007/s10611-016-9634-6>

Hauptversammlung der Siemens AG am 26. Januar 2016, διαθέσιμο στο <https://www.siemens.com/press/pool/de/events/2016/corporate/2016-Q1/2016-HV-redekaeser.pdf>

Kramer, R. C., Michalowski, R. J., & Kauzlarich, D. (2002). The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime. *Crime & Delinquency*, 48(2), 263-282. <https://doi.org/10.1177/0011128702048002005>

Kramer, R.C., Michalowski, R.J.,&Kauzlarich, D.(2002). The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime, *Crime & Deliquence*, Vol 48(2).σ.233-236

Kramer, R.C., Michalowski, R.J.,&Kauzlarich, D.(2002). The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime, *Crime & Deliquence*, Vol 48(2).

Kramer, R.C., Michalowski, R.J.,&Kauzlarich, D.(2002). The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime, *Crime & Deliquence*, Vol 48(2). σ.233-236

Lasslett, K. (2010). Scientific Method and the Crimes of the Powerful. *Critical Criminology*, 18(3), 211-228.

Laura Houd, "Lessons from the massive Siemens corruption scandal one decade later" (2018), διαθέσιμο στο [Lessons from the massive Siemens corruption scandal one decade later](#)

Levi, M. and Lord, N. (2017) 'White-Collar and Corporate Crime' in A. Liebling, S. Maruna and L. McAra (eds) The Oxford Handbook of Criminology, 6th Ed., Oxford: OUP

Manager-Bande verschob Millionensummen ins Ausland, διαθέσιμο στο: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,450217,00.html>.

Michalowski, P. & Kramer, P. (2007). State corporate crime and criminological inquiry. *International Handbook of white collar and corporate crime*. pp(200-213), σ. 201.

Michalowski, R. J., & Kramer, R. C. (2007). State-corporate crime and criminological inquiry. In H. N. Pontell, & G. Geis (Eds.), *International handbook of white-collar and corporate crime* (pp. 200-219). Springer.

Pearce, F. (1976) Crimes of the Powerful, London: Pluto. σ.158

Pressemitteilung 04/06 der Staatsanwaltschaft München I vom 16.11.2006, διαθέσιμο στο: www.justiz.bayern.de/sta/sta/m1/presse/archiv/2006/00558/

Primbs, Michael and Wang, Clara, "Notable Governance Failures: Enron, Siemens and Beyond" (2016). Comparative Corporate Governance and Financial Regulation. 3 διαθέσιμο στο https://scholarship.law.upenn.edu/fisch_2016/3

Rajiv Fernando (IBS Center for Management Research); Debapratim Purkayastha (IBS Center for Management Research); Bharath Krishna Bellamkonda (IBS Center for Management Research) "The Bribery Scandal at Siemens AG" (2010) διαθέσιμο στο [The Bribery Scandal at Siemens AG - The Case Centre](#)

Rothe, D. L., & Medley, C. (2019). Beyond State and State-Corporate Crime Typologies: The Symbiotic Nature, Harm, and Victimization of Crimes of the Powerful and Their Continuation. In M. Rorie (Ed.), *The Handbook of White-Collar Crime* (pp. 81-94). John Wiley & Sons.

Ruggiero, Vincenzo, «Introduction: The organization of crime», στο P. Gounev, & V. Ruggiero (Επιμ.), *Corruption and Organized Crime in Europe: Illegal partnerships* (Routledge, London and New York 2012), σ. 13.

Shapiro, S. P. (1990). Collaring the crime, not the criminal: Reconsidering the concept of white-collar crime. *American sociological review*, 55(33), 346-365. <https://doi.org/10.2307/2095761>

Snider, L. (2003). *Researching corporate crime. Unmasking the Crimes of the Powerful: Scrutinizing States and Corporations*. New York, NY: Peter Lang.

Tombs, S. (2007). Globalisation, neoliberalism and the trajectories of public policy: closing (and reopening?) political possibilities. *International Journal of Management Concepts and Philosophy*, 2(4), 299-316. <https://doi.org/10.1504/IJMCP.2007.015127>

Tombs, S. and Whyte, D. (2007) *Safety Crimes*, Cullompton: Willan Publishing.

Tombs, S. and Whyte, D. (2013) 'Transcending the deregulation debate? Regulation, risk, and the enforcement of health and safety law in the UK' *Regulation and Governance* 7: 61-79

Tombs, S., & Whyte, D. (2020). The shifting imaginaries of corporate crime. *Journal of White Collar and Corporate Crime*, 1(1), 16-23. <https://doi.org/10.1177/2631309X19882641>

Van Erp, J. (2018). The organization of corporate crime: Introduction to special issue of administrative sciences. *Administrative Sciences*, 8(3), 6. <https://doi.org/10.3390/admsci8030036>

WEIDENFELD, Ursula Nützliche Aufwendungen? Der Fall Siemens und die Lehren für das Unternehmen, die Industrie und Gesellschaft, München 2011. („cited as: Author, in: Weidenfeld, Nützliche Aufwendungen“)

Whyte, D. (2014). Regimes of permission and state-corporate crime. *State Crime Journal*, 3(2), 237-246. <https://doi.org/10.13169/statecrime.3.2.0237>

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα
εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν

Διπλωματική Εργασία

προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.